

JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Emily Rasmussen

Pyromaner vs. Mordbrännare

Vem är det egentliga hotet?

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Period 1, VT2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	7
FÖRKORTNINGAR	8
1 INLEDNING	9
1.1 Gryningspyromanen	9
1.2 Syfte	11
1.3 Frågeställning	12
1.4 Avgränsning	12
1.5 Perspektiv & Teori	14
1.5.1 Perspektiv	14
1.5.2 Teori	14
1.6 Metod	15
1.7 Material	15
1.8 Forskningområde	16
1.9 Disposition	17
2 HISTORISK UTVECKLING	18
2.1 1800-talets straffrättsliga lagstiftning	18
2.2 SOU 1944:69	19
2.2.1 Brott mot allmänheten	19
2.2.2 Första paragrafen, mordbrand av normalgraden	21
2.2.3 Andra paragrafen, mordbrand av grövre graden	25
2.2.4 Påföljden för mordbrand	26
2.3 Proposition 80/1948	27
2.4 Proposition 1962:10	28
2.4.1 Brottsbalken	28
2.4.2 Brott mot allmänheten	31
3 RÄTTSUTREDNING	35

3.1	Brott mot allmänheten	35
3.2	Mordbrand av normalgraden	37
3.2.1	13 kapitlet 1§ BrB	37
3.2.2	Rekvisiten	37
3.2.2.1	Att anlägga brand	37
3.2.2.2	Fara för annans liv eller hälsa	39
3.2.2.3	Fara för omfattande förstörelse av annans egendom	39
3.3	Morbrand som mindre allvarligt brott	42
3.4	Grov mordbrand	43
3.4.1	13 kapitlet 2§ BrB	43
3.5	Gränsdragningen mot skadegörelse	44
4	PYROMANI	46
4.1	Begreppet ”pyroman” i media	46
4.2	Diagnosticering av pyromani	47
4.2.1	Impulskontrollstörningar	47
4.2.2	Vem är pyromanen?	51
4.2.3	Motivbilden	53
4.2.4	Behandling	55
4.2.5	Återfall	56
4.2.6	Rättspsykiatriskutredning	57
4.3	Gärningsbeteende i förhållande till allvarlig psykisk störning.	59
5	ÄR GRYNNINGSPYROMANEN EGENTLIGEN PYROMAN?	64
5.1	Pyromanikriterierna	64
5.2	Analys av gryningspyromanens domar avseende mordbränder	65
5.2.1	Morafallet	65
5.2.1.1	Tingsrätten	65
5.2.1.1.1	Omständigheterna	65
5.2.1.1.2	Försök till mordbrand/grov mordbrand	66
5.2.1.2	Hovrätten	68
5.2.1.3	Kriterierna för pyromani	69
5.2.1.3.1	§7-rättspsykiatriskutredning	69
5.2.1.3.2	Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd (...)	69
5.2.1.3.3	Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning (...)	69
5.2.1.3.4	Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt (...)	70
5.2.2	Ystadsfallet	70
5.2.2.1	Tingsrätten	70
5.2.2.1.1	Omständigheterna	70
5.2.2.1.2	Mordbrand/Grov mordbrand	72
5.2.2.2	Hovrätten	73
5.2.2.3	Kriterierna för pyromani	74
5.2.2.3.1	§7-rättspsykiatriskutredning	74
5.2.2.3.2	Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd (...)	75
5.2.2.3.3	Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning (...)	75
5.2.2.3.4	Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt (...)	76
5.2.3	Köpingfallet	77

5.2.3.1	Tingsrätten	77
5.2.3.1.1	Omständigheterna i Arboga	77
5.2.3.1.2	Mordbrand	78
5.2.3.1.3	Omständigheterna i Köpinge	78
5.2.3.1.4	Försök till mordbrand/ grov mordbrand.	80
5.2.3.2	Kriterierna för pyromani	81
5.2.3.2.1	7§-rättspsykiatriskutredning	81
5.2.3.2.2	Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd (...)	82
5.2.3.2.3	Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning (...)	82
5.2.3.2.4	Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt (...)	83
6	REFLEKTION	84
6.1	Utvecklingen av den svenska mordbrandsbestämmelsen	84
6.2	Gradindelning enligt gällande rätt	87
6.3	Vem utgör det egentliga hotet?	89
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	97
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	101

Summary

It is burning, the flames have spread to the roof and once again, terror plagues the people of Sweden. Gryningspyromanen has just left the entrance of Bollhusgatan 8 in Ystad and the police are right behind him. This time, the evidence will be sufficient for a conviction. Is gryningspyromanen really a pyromaniac? If not, what is pyromania and why does Sweden's most famous pyromaniac not qualify for the diagnosis? What does Sweden's history of arson look like and what does it really take to be convicted of arson? These are the questions that will be touched upon and answered in this thesis.

In the 19th century, interest in criminal law grew around the world. When the interest came to Sweden in 1811, the revision of the Penal Code of 1734 began. The proposals were presented but no agreement could be reached and it took over 50 years before one of the proposals became law. The result was the 1864 Penal Code, which despite the long wait was not considered a finished product. The legislation was a lively discussion in the coming decades and parts of the legislation were gradually revised. It was not until 1940 that the idea of a new law was abandoned and the Criminal Law Committee was appointed to revise both the property crimes and the special part of the penal code.

In the Penal Code of 1864, the provisions on arson fell under the criminal law provisions on vandalism. The report on the new special section proposed that the provisions governing vandalism should be separated from the crimes that caused danger. The report resulted in the 1948 reform where the arson regulations would be covered by the public safety crimes. The idea behind the public safety crimes was that the interest in protection was shifted from individuals to the general public, which would encompass a larger range of people or objects. The interest in protection that emerged

with the public safety crimes is still reflected today in the provisions on crimes against the public.

In 1962, it was realized that the Penal Code of 1864 could no longer be revised to the extent required to satisfy society's demands for the protection of public and private interests. The Criminal Code was divided into three main parts, where the first part concerned the general provisions, the second part dealt with the offenses and the third with the penalties. The arson regulations fell under the section on crimes against the public, but the wording and interest in protection were the same as in the 1948 reform.

In the current law, the arson provisions are classified as arson as a less serious crime, arson of the normal degree and aggravated arson. In order for the arson provisions to be relevant, it is required that the fire was started, that the fire entailed danger to another's life or well-being or danger of extensive destruction of another's property. In order for arson as a less serious crime to become relevant, it is required that no human life or well-being is endangered. In order for aggravated arson to become relevant, it is required that the fire was started in a densely populated community where it could easily have spread or otherwise posed a danger to several people or to property of special significance. The cases that are neither considered less serious nor as aggravated are classified as the normal degree.

Pyromania is an unusual forensic psychiatric diagnosis that is classified as an impulse control disorder. Impulse control disorders are mentioned in the preparatory work for the Forensic Psychiatric Care Act as a serious mental disorder that results in forensic psychiatric care before imprisonment. The DSM-IV has established six diagnostic criteria for pyromania. The criteria reflect the number of fires, the person's internal experiences before the fire, the person's interests and attraction, the person's experience at the time of the fire, the motive behind the fire and that the fire can not be explained in any other way or with any other diagnosis. There is no treatment for the diagnosis of pyromania and the recurrence statistics are high.

The essay analyzes gryningspyromanen 's three convictions regarding arson based on DSM-IV diagnostic requirements. In the Mora case from 2005, gryningspyromanen is convicted of two attempted arsons. In the Ystad case from 2010, he was again convicted of aggravated arson and in the Köping case from 2017, he was convicted of attempted arson. In all three cases, gryningspyromanen meets some of the six diagnostic requirements, but overall he does not fulfill the criteria for the diagnosis of pyromania. This is also supported by the §7 investigations made in all three conclusions by the forensic psychiatric care, all three of which assess that there is no serious mental disorder.

The essay concludes that the development of the arson regulations over the past 200 years has gone from protecting the individual to protecting a larger range of people and property. The difference between the degree division in current law differs depending on how great the danger is, whether the danger is directed at a person or at property and where the fire is located and the possible risk of spread. Regarding who poses the greatest threat, the analysis deems pyromania as being a dangerous diagnosis with poor conditions for rehabilitation. On the other hand, the treatment and follow-up of pyromaniacs is considerably better than the penalties for non-pyromaniacs. As a result, even though pyromania is an extremely dangerous mental disorder, they are provided with better tools and help, through treatment to deal with their problems compared to arsonists who receive neither treatment nor tools for future use. Gryningspyromanen reflects a typical example of how arsonists lack the tools and treatment to deal with their emotions. It has burned, it is burning and it will most likely burn again.

Sammanfattning

Det brinner, lågorna står från taket och än en gång väcks skräcken till liv i den svenska befolkningen. Gryningspyromanen har precis lämnat porten på Bollhusgatan 8 i Ystad och poliserna är honom hack i häl. Denna gång kommer bevisen att räcka för en fällande dom. Är gryningspyromanen egentligen pyroman? Om inte, vad är pyromani och varför faller inte Sveriges kändaste pyroman under begreppet? Hur ser Sveriges mordbrandshistoria ut och vad krävs egentligen för att man ska dömas för mordbrand? Det är frågorna som kommer att beröras och besvaras i detta examensarbete.

På 1800-talet växte intresset för straffrätten runt om i världen. När intresset kom till Sverige 1811 påbörjade man omarbetningen av 1734 års strafflag. Förslagen lades fram men någon enighet kunde inte uppnås och det kom att dröja över 50 år innan ett av förslagen blev lag. Resultatet blev 1864 års strafflag som trots den långa väntetiden inte ansågs vara en färdig produkt. Lagstiftningen var under kommande årtionden en livlig diskussion och delar av lagstiftningen omarbetades succesivt. Det var först år 1940 som tanken om en ny lag övergavs och straffrättskommittén tillsattes för att omarbeta såväl förmögenhetsbrotten som strafflagens specialdel.

I 1864 års strafflag föll mordbrandsbestämmelserna in under de straffrättsliga bestämmelserna om skadegörelse. I betänkandet till den nya specialdelen lades det fram ett förslag om att bestämmelserna som reglerade skadegörelsen skulle separeras från brotten som orsakade fara. Betänkandet kom att resultera i 1948 års reform där mordbrandsbestämmelserna istället kom att omfattas av de allmänfarliga brotten. Tanken bakom de allmänfarliga brotten var att skyddsintresset flyttades från enskilda individer till ett större omfång av människor eller objekt. Skyddsintresset som kom att växa fram med de allmänfarliga brotten speglas än idag i bestämmelserna om brott mot allmänheten.

År 1962 insåg man att 1864 års strafflag inte längre kunde omarbetas i den utsträckning som krävdes för att tillfredsställa samhällets krav för skydd för allmänna och enskilda intressen. Brottsbalken delades in i tre huvuddelar, där första delen berörde de allmänna bestämmelserna, den andra delen handlade om brotten och den tredje om påföljderna.

Mordbrandsbestämmelserna hamnade under avdelningen brott mot allmänheten men ordalydelsen och skyddsintresset var detsamma som i 1948 års reform.

Mordbrandsbestämmelserna i gällande rätt återspeglas i mordbrand som mindre allvarligt brott, mordbrand av normalgraden och grov mordbrand. För att mordbrandsbestämmelserna ska vara aktuella krävs att branden är anlagd, att branden inneburit fara för annans liv eller hälsa eller fara för omfattande förstörelse av annans egendom. För att mordbrand som mindre allvarligt brott ska bli aktuellt krävs att ingen människas liv eller hälsa kommit till fara. För att grov mordbrand ska bli aktuellt krävs att branden anlagts i tätbebyggt samhälle där den lätt kunnat sprida sig eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse. De fallen som varken anses som mindre allvarliga eller som grova faller inom normalgraden.

Pyromani är en ovanlig rättspsykiatrisk diagnos som faller inom impuls kontrollstörningar. Impuls kontrollstörningarna omnämns i förarbetet till lagen om rättspsykiatrisk vård som en allvarlig psykisk störning som föranleder rättspsykiatrisk vård framför fängelse. DSM-IV har ställt upp sex diagnosticeringskriterier för pyromani. Kriterierna återspeglar antal bränder, personens inre upplevelser innan anläggandet av branden, personens intressen och attraktion, personens upplevelse vid anläggandet av branden, motivet bakom branden samt att branden inte kan förklaras på något annat sätt eller med någon annan diagnos. Det finns ingen behandling för diagnosen pyromani och återfallsstatistiken är hög.

Arbetet analyserar gryningspyromanens tre fällande domar avseende mordbrand utifrån DSM-IV's diagnosticeringskrav. I Morafallet från 2005 döms gryningspyromanen för två försök till mordbrand. I Ystadfallet från 2010 döms han återigen för grov mordbrand och i Köpingfallet från 2017 döms han för ett försök av mordbrand. I samtliga tre fall uppfyller gryningspyromanen enstaka av de sex diagnosticeringskraven men sammantaget lever han inte upp till diagnosen pyromani. Något som också styrks av de §7-utredningar som gjorts i samtliga tre avgöranden av den rättspsykiatriska vården som alla tre bedömer att någon allvarlig psykisk störning inte föreligger.

Arbetets slutsats är att mordbrandsbestämmelsernas utveckling de senaste 200 åren har gått från att skydda individen till att skydda ett större omfång av människor och egendom. Skillnaden mellan gradindelningen i gällande rätt skiljer sig beroende på hur stor faran är, om faran är riktad mot en människa eller mot egendom samt vart branden är anlagd och den eventuella spridningsrisken. Avseende vem som utgör det största hotet, resulterade undersökningen i att pyromani är en farlig diagnos med dåliga förutsättningar för rehabilitering. Däremot är behandlingen och uppföljningen av pyromaner avsevärt mycket bättre i förhållande till påföljderna för icke-pyromaner. Det resulterar i att även om pyromani är en extremt farlig psykisk störning, så får de bättre förutsättningar för att hantera deras problematik jämfört med mordbrännare som varken får någon behandling eller verktyg för framtida bruk. Gryningspyromanen återspeglar ett typexempel på hur mordbrännare saknar verktygen och behandlingen för att hantera sina känslor. Det har brunnit, det brinner och det kommer med stor sannolikhet att brinna fler gånger.

Förord

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till min handledare Sverker Jönsson. Tack för värdefulla råd och insiktsfulla diskussioner längst med arbetet. Jag vill även passa på att tacka Sverker samt övriga professorer vid Juridiska Fakulteten i Lund för de intressanta straffrättsliga kurser som tillhandahållits. Kurser som väckt ett intresse för orättvisor, straffrättsliga problem och udda diagnoser.

Min sambo. Min familj. Mina vänner. Tack för alla skratt, upplevelser och äventyr vi delat under resans gång. Tack för att ni läst, kommit med invändningar och alltid engagerat er i min utbildning. Ert tålamod och våra diskussioner kommer alltid ligga mig varmt om hjärtat. Ert engagemang och ert stöd har varit och är ovärderligt.

Det är med blandade känslor som jag med dessa ord och detta examensarbete sätter punkt för mina sex år på juristprogrammet i Lund. Nu väntar nya utmaningar och förväntningar i yrkes-och karriärlivet!

Maj 2021 i Sölvesborg,
Emily Rasmussen.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
DSM-IV	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders.
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
ICD	International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems
LRV	Lagen om rättspsykiatrisk vård
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
Prop.	Proposition
RMV	Rättsmedicinalverket
RPU	Rättspsykiatrisk utredning
SBF	Svenska Brandskyddsföreningen
SKL	Statens kriminaltekniska laboratorium
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Gryningspyromanen

Det är den första december 2010, det är kallt och snöigt och gryningspyromanen är på uselt humör. Socialtjänsten har nekat honom bostad och han är nu på väg mot frälsningsarmén för att äta sopplunch och eventuellt köpa sig en ny dunjacka. Väl där möts han av två poliser som ska delge honom en bot om 2 000 kr för att han uteblivit från en rättegång. Gryningspyromanen vägrar att skriva under delgivningen och humöret blir allt sämre. Han skriker till polismännen ”Nu kommer det hända grejer igen. Det ska kosta.”¹ Poliserna frågar vad han menar med det och får till svar ”Ja, det vanliga... så som det har hänt tidigare”. Poliserna underrättar spaningsledaren och räddningstjänsten. Den polisstyrka som sedan månader tillbaka har punktmarkerat gryningspyromanen får order om att skärpa tillsynen. Det hindrar dock inte gryningspyromanen, han lyckas trots det skärpta läget att skaka av sig polisstyrkan.²

Klockan 14:20 kommer första larmet till ledningscentralen³, det brinner i ett trapphus på Skepparegatan i Ystad. Det är bara en dryg kilometer ifrån där gryningspyromanen senast sågs. Två timmar senare kommer andra larmet in, det brinner i en vindsvåning på Lilla Östergatan 47. N.N. är misstänkt för båda bränderna men i brist på bevisning kommer det aldrig väckas åtal mot honom.⁴

Det är först klockan 02:36 som spaningsarbetet ger resultat. Poliserna som vaktat över tingsrätten på Bollhusgatan i Ystad, för att förhindra att gryningspyromanen ska tända på där, får plötsligt syn på en välbekant gestalt som kliver ut från porten på Bollhusgatan 8. Samtidigt känner flera

¹ Se Widlund & Walldén, s. 11.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, s. 12.

patruller i närheten hur det börjar lukta brandrök. Från vissa vinklar går det nu att se att det ryker från taket på fastigheten där gryningspyromanen tidigare klivit ut genom porten. Poliserna delar på sig, två tar sig in i fastigheten för att se vart det brinner och den tredje tar följe på gryningspyromanen. Han är klädd i samma kläder som tidigare på dagen, med undantag för ett par extra strumpor som han trätt utanpå sina vandringskängor när han grips några kvarter bort. Frågan är nu, finns det tillräckligt med bevis denna gång?⁵

Under en period om trettio år, levde delar av svenska befolkningen i skräck för vad som skulle komma närmast. Vilket föremål skulle bli det nästa att brinna? Gryningspyromanen är av polisen misstänkt för att ha anlagt över hundra bränder, många av dem är klassade som mordbränder.⁶ Enligt hans egna utsagor har han anlagt minst tvåhundra bränder. Av dessa är han dömd för endast tre. Sammanlagt beräknas bränderna och polisarbetet ha kostat samhället mer än en miljard svenska kronor. Än har ingen människa fallit offer för gryningspyromanens bränder. I april 2016 blev gryningspyromanen än en gång villkorligt frigiven efter att ha suttit av straffet för branden på Bollhusgatan 8 i Ystad.⁷

Hade det varit någon annan person som frisläppts, hade frågan med stor sannolikhet varit om det kommer att brinna igen? Men när gryningspyromanen släpptes var det snarare frågan om när kommer det brinna igen och vad kommer falla offer den här gången? Och mycket riktigt, två år efter han frisläpptes för branden i Ystad greps han på nytt. Denna gång dömdes han till försök till mordbrand på socialförvaltningens kontor i Köping. Straffet blev två år och tre månaders fängelse. Och måndag den 12 april 2021 var det återigen dags för gryningspyromanen att lämna det höga staketet bakom sig och bege sig ut i friheten.⁸

⁵ Se Widlund & Walldén, s. 12.

⁶ Se SVT Gryningspyromanen 2019.

⁷ Se Widlund & Walldén, s. 12.

⁸ Aftonbladet, Ulf Borgström frihetsberövad – efter timmar på fri fot.

Det dröjde dock inte många timmar innan gryningspyromanen återigen lämnade friheten bakom sig. Kriminalvården hade nämligen beslutat att gryningspyromanen skulle övervakas fram till dess att hans provotid var över. Han hade då som villkor att han skulle anmäla sig hos frivården en gång i veckan och bära fotboja. Anledningen bakom kriminalvårdens beslut var att man ansåg att återfallsrisken var hög. Under eftermiddagen måndagen 12 april 2021 var gryningspyromanen än en gång satt i förvar. Anledningen är att han uppges ha brutit mot kriminalvårdens föreskrifter.⁹

Intresset för gryningspyromanen, mordbränder och pyromani har nog väckt frågor hos många, däribland hos mig. Att en enskild individ kan väcka så stor skräck hos en hel befolkning och samtidigt komma undan med så många brottsmisstankar är ovanligt. Samtidigt känns det som att en person som själv utger sig för att ha anlagt minst 200 bränder, måste uppfylla kriterierna för pyromani. Är gryningspyromanen pyroman? Eller har media utnyttjat den rättspsykiatriska diagnosen? Hur ser egentligen mordbrandens historia ut, vad krävs för att dömas för mordbrand idag och hur svårt är det egentligen att få diagnosen pyromani? Det är frågorna som kommer att beröras i detta examensarbete.

1.2 Syfte

Syftet med detta examensarbete är att undersöka hur mordbrandsbestämmelserna har utvecklats de senaste 200 åren i Sverige. Arbetet kommer därefter att analysera mordbrandsbestämmelserna i nutida Brottsbalk (1962:700) samt granska utvecklingen ur ett historiskt perspektiv. Därefter kommer examensarbetet fördjupa sig i begreppet pyromani och vilka kriterier som krävs för att en person ska diagnosticeras med pyromani. För att slutligen analysera om gryningspyromanen uppfyller kriterierna för pyromani med hjälp av de tre avgöranden där gryningspyromanen dömts för försök till mordbrand samt grov mordbrand.

⁹ Aftonbladet, Ulf Borgström frihetsberövad – efter timmar på fri fot.

1.3 Frågeställning

För att uppnå uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar att besvaras:

1. Hur har de straffrättsliga bestämmelserna kring mordbrand utvecklats sedan 1864 års strafflag?
 - a. Hur har utvecklingen av skyddsintresset sett ut?
2. Hur ser bestämmelserna kring mordbrand ut i 1962 års Brottsbalk?
 - a. Vilka kriterier är avgörande för gradindelningen av mordbrand?
3. Vad är pyromani?
 - a. Vilka kriterier krävs för att diagnosticeras med diagnosen pyromani?
4. Är gryningspyromanen egentligen pyroman?
 - a. Vem är det egentliga hotet, pyromaner eller mordbrännare?
5. Hur förhåller sig pyromani och mordbrand till vård, straff och individen?

1.4 Avgränsning

Examensarbetet har avgränsats till att enbart beröra de delar som är av vikt för den aktuella undersökningen. Det bör uppmärksammas att de avgränsningar som gjorts berör frågor och rättsliga områden som i sig är viktiga.

Arbetet kommer inte att beröra försök, förberedelse eller stämpling till mordbrand, bestämmelser som annars regleras i 21 kapitlet i Brottsbalken (hädanefter hänvisad som BrB).¹⁰ Visserligen kommer två avgöranden att betraktas där försök till mordbrand är aktuellt. Deras huvudsakliga uppgift är att utreda om gryningspyromanen uppfyller kriterierna för pyromani. Därav kommer någon utförligare analys av försöksbestämmelserna inte att göras.

¹⁰ Se 21 kapitlet BrB.

Arbetet kommer inte heller beröra konkurrensen gentemot tredje kapitlet BrB, som avser brott mot liv och hälsa. Det kan uppmärksammas att mordbrand konsumerar brottet framkallande av fara för annan som återfinns i 3 kap 9§ BrB. Vad gäller övriga brott i tredje kapitlet, gäller följande, både ansvar för mordbrand och brott mot liv och hälsa döms normalt ut i konkurrens. Undantagen från konkurrensen utgör ringa misshandel enligt 3 kap 5§ BrB samt vållande till annans kroppsskada eller sjukdom i enlighet med 3 kap 8§ BrB.¹¹

Arbetet kommer inte att gå in på bestämmelserna om konkurrens som återfinns i 13 kapitlet BrB. Det bör däremot uppmärksammas att det inom 13 kapitlet brottsbalken kan vara svårt att dra gränsen mellan mordbrand i 1§ och allmänfarlig ödeläggelse i 3§.¹² Mordbrand kan i vissa sammanhang framstå som en möjlig form eller en fas i den allmänfarliga ödeläggelsen. Det kan till exempel handla om någon som anlägger en brand i en egendom där det finns explosiva ämnen. Skillnaden mellan de två brotten är att det rör sig om olika handlingssätt som är riktade mot samma skyddsobjekt, nämligen den allmänna tryggheten och säkerheten.¹³ Arbetet kommer inte heller att beröra skadegörelsebrotten som återfinns i 12 kapitlet Brottsbalken.¹⁴

Examensarbetet har valt att enbart fokusera på de rekvisit som framgår av 1 och 2§§ i 13 kapitlet BrB. Andra bakomliggande motiv som när mordbrand exempelvis kan betraktas utgöra ett terroristbrott kommer inte att undersökas i detta examensarbete.

Vidare kommer arbetet inom det rättspsykiatriska området använda sig av DSM:s diagnosticeringsmodell istället för ICD:s. Detta beror delvis på att

¹¹ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-03-02.

¹² Se 13 kap. 1§ BrB. Jfr. 13 kap. 3§ BrB.

¹³ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-03-02.

¹⁴ Se 12 kap. BrB.

den svenska rättspsykiatriska litteratur som använts har utgått ifrån DSM, dels för att Socialstyrelsen styrker att för klinisk diagnosticering används i huvudsakligen DSM.¹⁵ Vidare har man kunnat översätta diagnosticering från DSM till ICD:s koder, men inte tvärt om. Vid jämförande av de två olika modellerna har diagnosticeringen klassificerats på likvärdiga sätt, och några större skillnader har inte hittats. Det bör dock uppmärksammas att diagnosticering i Sverige sker med hjälp av ICD:s koder.

1.5 Perspektiv & Teori

1.5.1 Perspektiv

Arbetet tar som utgångspunkt fäste i samhällsskyddsperspektivet. Detta återspeglas dels i examensarbetets titel ”*vem som är det egentliga hotet?*”, där hotet indirekt anses riktat mot samhället, men där det även kan föras en diskussion om hotet mot individerna i samhället.

Det internationella perspektivet återspeglas främst i diagnosticeringen av pyromani som ges ut av American Psychiatric Association och som används över hela världen. Utöver det har det internationella perspektivet varit begränsat då arbetet både historiskt och lagstiftningsmässigt enbart har utgått ifrån svensk rätt.

Arbetet har granskats utifrån ett kritiskt perspektiv på hur samhället använder begreppet pyromani i förhållande till DSM's diagnosticeringskrav.

1.5.2 Teori

Arbetet har berört psykologiska teorier om hur människan diagnosticeras samt rättsliga teorier om hur det rättsliga systemet ska vara uppbyggt. Vidare har de två teorierna samspelas i hur man förhåller sig till psykiskt sjuka människor i rättsliga sammanhang.

¹⁵ Se Socialstyrelsen, Kodning inom psykiatrin.

Arbetet berör även teorierna om hur vården, samhället och individen ska förhålla sig till sig själva och till varandra. Arbetet har beaktat de rättsliga utvecklingarna på området samt hur nutidens rättsområde förhåller sig till rättspsykiatri.

1.6 Metod

Uppsatsens första del tar utgångspunkt i en rättsanalytisk-¹⁶ och rättsdogmatisk metod¹⁷ för att fastställa gällande rätt samt hur gällande rätt tillämpas. Detta återspeglas i den historiska utvecklingen av brottsbalkens bestämmelser kring mordbrand samt rättsutredningen av hur bestämmelserna ser ut och tillämpas idag.

Vidare har uppsatsen med hjälp av DSM-IV:s diagnosticeringsmodell, rättspsykiatriska studier och litteratur redogjort för vad som krävs för att diagnosticeras med diagnosen pyromani. Därefter har DSM-IV:s modell använts för att granska tre avgöranden och för att se om man utifrån de rättsliga avgörandena kan dra några rättspsykiatriska slutsatser. Slutligen har arbetet jämfört de juridiska aspekterna med de psykologiska aspekterna ur ett kritiskt perspektiv.

1.7 Material

För att fastställa gällande rätt har lagbestämmelserna i 13 kap. 1§ BrB och 13 kap. 2§ BrB redogjorts för. Förarbeten i form av statens offentliga utredningar och propositioner har använts för att förstå utvecklingen av mordbrandsbestämmelserna de senaste två hundra åren.

Doktrin har använts för att skapa en större förståelse av det aktuella rättsläget och hur gällande rätt tillämpas. Som en del av den doktrin som har använts har bland annat följande böcker legat till grund för arbetet, ”*Brott mot allmänheten och staten*” skriven av Ulväng, Jareborg m.fl.

”*Kriminalrättens grunder*” skriven av Asp, Ulväng och Jareborg, ”*Tanke*

¹⁶ Se Korling & Zamboni, s. 24.

¹⁷ *Ibid*, s. 21.

och uppsåt'' skriven av Jareborg och Ulväng, ''*Brottsbalken en kommentar*'' skriven av Johansson, Trost m.fl. Författarna till böckerna är bland annat professorer inom straffrätt vid olika juridiska fakulteter i Sverige samt ledamöter i Högsta Domstolen.

Det har använts ett antal tidningsartiklar för att belysa hur pyromani används i media. Dessa har enbart använts för att spegla begreppet pyromani i mediala sammanhang och för att senare kunna analysera det i förhållande till de rättspsykiatriska kriterierna. För att belysa att det inte enbart är en tidning eller kategori som använder begreppet har variationen i utgivare använts.

Materialet som har använts för den rättspsykiatriska delen av uppsatsen har främst varit doktrin. Både nationell och internationell doktrin har inhämtats. Detta beror delvis på att den nationella doktrinen på området är liten och inte täcker det behov som funnits. Vidare har rapporter utfärdade av myndigheten för samhällsskydd och beredskap använts för statistik samt för att få en inblick i den problematik som finns. Rättsmedicinalverket har använts för att beskriva de rättspsykiatriska utredningarna vilket de ansvarar för. En del av det material som använts är bland annat, ''*Svensk rättspsykiatri*'' skriven av Lidberg och Wiklund, ''*Straffansvar vid atypiska sinnestillstånd*'' skriven av Bennet, ''*Forensisk KBT*'' skriven av Ivarsson samt ''*Gärningsbeteende och allvarlig psykisk störning – gärningsanalys inom den utredande rättspsykiatri*'' skriven av Sturup, Karlberg m.fl.

1.8 Forskningområde

Det finns ett stort behov av framtida forskning inom pyromani, dels i förhållande till att det är en extremt ovanlig psykiatrisk diagnos men också i förhållande till eventuella behandlingar. En framtida satsning på området skulle förhoppningsvis resultera i mer klarhet kring diagnosen och de kriterier som finns att uppfylla. Den problematik som har återspeglats i arbetet består till stor del i att det rör sig om tolkningsbara moment där det

inte genomförts tillräckligt många undersökningar för att fastställa hur en enhetlig tolkning ska ske.

1.9 Disposition

Arbetet inleds med en historisk tillbakablick som ska förse läsaren med den historiska utvecklingen som skett av mordbrandsbestämmelserna i svensk rätt samt de skyddsintressen som lyfts fram de senaste två hundra åren.

Därefter följer ett avsnitt om mordbrandsbestämmelserna i svensk rätt.

Tanken är att läsaren nu ska ha en inblick i de svenska rättsregler som berör mordbrand och de skyddsintressen som finns. Därefter följer ett avsnitt om pyromani, diagnosticeringskraven, behandling etc. Avsnittet om pyromani kommer att användas när tre avgörande analyseras utifrån kriterierna för pyromani. Avslutningsvis kommer de ovan berörda avsnitten att leda till en analys som behandlar svensk rätt, pyromani och huruvida gryningspyromanen verkligen är pyroman.

2 Historisk utveckling

2.1 1800-talets straffrättsliga lagstiftning

På 1800-talet växte intresset för straffrätten rejält runt om i världen. När intresset nådde Sverige ville man omarbete 1734 års lag. 1811 tillsattes lagkommittén som hade som huvuduppgift att lägga fram ett nytt förslag till strafflag. Det lades fram ett flertal förslag från olika håll, men enigheten kring hur straffrätten skulle speglas i svensk lagstiftning var inte enhällig. Först 1832 lade Lagkommittén fram sitt förslag till ”*allmän kriminallag*”. Det tog över 30 år innan lagkommitténs förslag blev lag och förslaget hann under de åren förändras i åtskilliga delar.¹⁸

1864 års strafflag ansågs inte vara en färdig produkt och under årtionden efter att lagen trätt i kraft skedde ett antal partiella reformer och den straffrättsliga debatten var stundtals livlig. Framför allt debatterades det kring huruvida dödsstraffet skulle få vara kvar eller inte. År 1916 tillsattes strafflagskommissionen som hade till huvuduppgift att lämna ett nytt lagförslag till en svensk strafflag. Innan arbetet var färdigt enades man år 1921 om att dödsstraffet skulle utmönstra ur strafflagen.¹⁹

I strafflagskommissionen var Johan C. W. Thyren från början sakkunnig och senare kom han att bli ledamot. Thyrens idéer kom i hög grad att arbeta reformarbetet. Kommissionen lade fram ett betänkande, SOU 1923:9, men förslaget ledde inte till någon ny lagstiftning. Thyrens straffrättsliga arbete fortsatte och år 1927 lade han som justitieminister fram en ny proposition som även den kom att röstas ner. En annan profil som kom att påverka utvecklingen avsevärt var Karl Schlyter. Han lade 1934 fram ett genomgripande reformprogram där han bland annat skiljde på grupperna av lagöverträdare inför påföljdsbestämmelserna. Schlyter ansåg att ungdomar,

¹⁸ Se SvJT, Straffets grunder – historisk bakgrund, s. 115.

¹⁹ *Ibid.*

psykopater, sinnessjuka och alkoholister istället för fängelse skulle erbjudas vård i frihet eller behandling på sjukhus och vårdanstalter. Reformarbetet slog igenom och 1938 tillsattes Strafflagberedningen som skulle förverkliga reformen.²⁰

2.2 SOU 1944:69

2.2.1 Brott mot allmänheten

När tanken om att ersätta 1864 års strafflag med en ny lag övergavs, tillsattes straffrättskommittén, den 29 juni 1940 som hade till huvuduppgift att komma med ett förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott. Det kom senare att resultera i SOU 1940:20. Den 30 september 1940 fick straffrättskommittén även i uppdrag att se över strafflagen i förhållande till hur krigsmakten berörde förmögenhetsbrotten. Det resulterade i SOU 1940:25. Den 11 oktober 1940 fick straffrättskommittén även i uppdrag att verkställa en utredning rörande den fortsatta revisionen av strafflagens specialdel. Resultatet blev SOU 1944:69 som kommer att bearbetas i detta avsnitt.²¹ Till grund för kommitténs arbete till den allmänna strafflagsreformen lades Thyréns förarbeten som han arbetat fram i de förslag som han kommit med under föregående år.²²

I 1864 års Strafflag (hädanefter hänvisad som SL) hittade man mordbrandsbestämmelserna i 19 kapitlet SL. På den tiden föll mordbrandsbestämmelserna in under de straffrättsliga bestämmelserna om skadegörelse. Mordbrandsbestämmelser hittade vi i 1-6§§ i 19 kap SL.²³

I straffrättskommitténs betänkande (SOU 1944:69) lades det fram ett förslag om att utforma ett nytt kapitel innehållande de brotten som orsakade en fara som sträckte sig utöver den yttre effekten. Kommittén valde därmed att dela upp brotten, de ansåg att bestämmelserna kring skadegörelse skulle

²⁰ Se SvJT, Straffets grunder – historisk bakgrund, s. 115.

²¹ Se SOU 1944:69.

²² Se Proposition 80/1948 s. 40.

²³ Se 19 kap. 1-6§§ SL.

separeras från brotten som orsakade fara. Kommittén la därför fram förslaget att bestämmelserna om skadegörelse flyttades till ett eget kapitel, kapitel 24 och att kapitel 19 enbart kom att behandla de allmänfarliga brotten.²⁴

För att de allmänfarliga brotten skulle kunna kriminaliseras var brottet tvunget att hota viktiga intressen. Detta fick till följd att bestämmelserna i 19 kapitlet endast kom att omfatta brott som orsakade en omedelbar fara.

Kapitel 19 kom att omfatta:

1. Fara för människors liv eller hälsa,
2. Fara för omfattande förstörelse av annans egendom,
3. Fara för hinder eller störning i trafik eller annan sådan verksamhet, som är betydelsefull för den allmänna samfärdseln,
4. Fara för hinder eller störning i användandet av anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft
5. Fara för användandet av egendom med avsevärd betydelse för rikets försvar, folkhushållning, rättsskipning eller förvaltning
6. Fara för upprätthållandet av allmän ordning eller säkerhet i riket.²⁵

Kommittén ansåg att man i den nya strafflagen även borde skilja på skadegörelsebrotten. Det gjordes en indelning mellan kapitel 14 som berörde brott mot kroppslig integritet och kapitel 24 som berörde brott mot egendom.²⁶

De allmänfarliga brotten ansågs inte bara hota enstaka människor eller föremål utan kommittén ansåg att skyddsintresset omfattade större omfattning av människor eller objekt. När en brand anlades ansåg man att det uppstod en *fara för allmänheten* runt omkring branden på grund av spridningsrisken. Det medförde att i det nya lagförslaget krävdes det att rekvisitet, fara för

²⁴ Se SOU 1944:69 s.358.

²⁵ *Ibid.*, s. 359.

²⁶ *Ibid.*

allmänheten var uppfyllt för att bestämmelserna i nya kapitel 19 skulle bli aktuellt.²⁷

Det innebar bland annat att brottet förgiftande av livsmedel, i den nya lagstiftningen skulle uppfylla kriteriet fara för allmänheten. Förgiftande av livsmedel förutsatte numera att gärningen innebar en allmän fara för människors liv eller hälsa eller allmän fara för djur eller växter som inte tillhör gärningspersonen. Fara för allmänheten kom dock även att omfatta de brotten där brottet i sig innebar en fara för allmänheten men där det i enskilda fall inte nödvändigtvis behövde innebära en fara för allmänheten. Det kunde till exempel röra sig om en brand som av sin karaktär var av fara för allmänheten på grund av byggnaden eller platsen där branden anlagts, men där det i det enskilda fallet inte innebar någon fara för allmänheten eftersom branden inte spred sig. I de fallen ansågs kriteriet fara för allmänheten ändå uppfyllt på grund av brottets karaktär.²⁸

2.2.2 Första paragrafen, mordbrand av normalgraden

Kommittén la fram en ny ordalydelse för mordbrandsbestämmelserna i 19:1: *''Anlägger någon brand, som innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom, dömes för mordbrand till straffarbete från och med till två till och med åtta år.''*²⁹

I 19 kapitlet i 1864 års strafflag angavs alla föremål som kunde bli föremål för mordbrand ordagrant i paragraferna 1-6§§. Vilket till enligt 19 kap 1§ SL innebar att för att en brand skulle rubriceras som mordbrand var branden enligt första paragrafen tvungen att vara anlagd i människors hem eller i en lokal där människor normalt vistades. I 19:2 SL var föremålsspecifikationen för mordbrand något annorlunda gentemot första paragrafen. Här återfanns byggnader med ett särskilt värde, såsom kyrkor, fästningar, fartyg osv.

²⁷ Se SOU 1944:69 s.359.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Se 19 Kap. 1§ SL.

Vidare ansåg man att skyddsintresset även kunde vara föremål där branden lätt kunde sprida sig vidare till andra närliggande objekt. I 19:3 SL återfinns att det är straffbart att sätta eld till uthus eller annan byggnad, fartyg, skog, halmstack, brädor eller dylikt, som tillhör annan och som ligger avlägset i förhållande till ovanstående skyddsintressen men att det inte är att anse som mordbrand. Det kommittén uppmärksammar i förhållande till 1864 års definition av mordbrand är att det inte kräver fara för människans liv eller hälsa för att bestämmelserna ska bli aktuella.³⁰ Vilket medför att enbart handlingen att sätta eld till till exempel ett fartyg, oavsett om det finns människor på fartyget eller inte, uppfyller kraven för mordbrand i enlighet med 19:2 SL.

Enligt kommitténs mening är det inte lämpligt att specifikt ange vilka föremål som kan bli föremål för mordbrand. Istället anser kommittén att som objekt för mordbrand bör all egendom tillräknas om de framkallar fara för människors liv eller hälsa, eller omfattande förstörelse av annans egendom. Huruvida branden anlagts i egen eller annans egendom ska enligt förslaget vara likgiltigt. Den effekt som ska ha uppkommit för att mordbrand ska föreligga är enligt förslaget att någon ska ha anlagt brand. Därutöver krävs att branden innebär fara för annans liv eller hälsa, eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Detta innebär att tidigare tredje paragrafen där objekt som inte var boningshus eller objekt av annat särskilt intresse tidigare inte har utgjort mordbrand nu kommer att omfattas av bestämmelsen i första paragrafen. Föreligger det fara för omfattande förstörelse av annans egendom anses gärningen vara av så allvarlig art att den förtjänar att bestraffas såsom mordbrand.³¹

Med omfattande förstörelse av annans egendom menas sådan skada som är av kvantitativt betydande. För bedömningen om förstörelsen är omfattande är egendomens ekonomiska, kulturella eller andra värden avgörande. Kommittén förtydligar här att det faktum att en plånbok innehållande en

³⁰ Se SOU 1944:69 s.361.

³¹ *Ibid*, s. 362.

större summa pengar råkar brinna upp inte anses tillräckligt för att uppfylla kriterierna för mordbrand. Liknande resonemang har kommittén fört när föremål i närliggande område inte är av något större ekonomiskt värde, till exempel rishögar. I de fallen ansåg kommittén inte att bestämmelserna kring mordbrand skulle aktualiseras. Kommittén lägger stor vikt på att det är annans egendom som hotas av den omfattande förstörelsen. Det innebär att om till exempel en lantbrukare sätter eld på sitt eget hus och det i närliggande område även finns en drängkammare är gärningen under vissa förhållanden inte att bedöma som mordbrand. Om det inte föreligger någon större spridningsrisk och drängkammaren därav inte är i fara, eller om den är i fara men att drängen inte anses förlora bohag av större värde, anses lantbrukarens egna vållande inte utgöra mordbrand.³²

Genom ändringen av brottsbeskrivningen sker en inskränkning inom det straffbara området. Enligt kommitténs förslag fordras nämligen att fara föreligger i det särskilda fallet, vilket inte tidigare gick att utläsa ur paragraferna eller förarbetet till dem. En anlagd brand som inte i det särskilda fallet innebär fara anses inte i de nya förslaget medföra ansvar för mordbrand. De anser att i de fall första och andra paragrafen inte är tillämpliga kan man istället vända sig till 24 kapitlet och döma för skadegörelse. Det förutsätter dock att det är annans egendom som uppsåtligt skadats för att 24 kapitlet ska bli aktuellt. De anser att i de fallen fara inte föreligger borde skadegörelsen bedömas som grov, vilket skulle föranleda fängelse eller straffarbete i upp till fyra år. Uppstår det å andra sidan ingen skada på annans egendom kan det i vissa fall föreligga försök till grov skadegörelse, vilket är straffbart enligt det nya förslaget på 24 kapitlets sjätte paragraf. Även oaktsamt framkallande av eld kan anses straffbart i 24 kapitlet första paragraf.³³

Mordbrand kräver enligt det nya förslaget att en självständig eld ska ha uppkommit i ett föremål, mordbrandsobjektet. Kommitténs beskrivning av

³² Se SOU 1944:69 s. 362.

³³ *Ibid.*

förfarings sättet för mordbrand är anläggande av brand. De anser därmed att det är tydligt att förberedelse till brand inte omfattas av brottsbeskrivningen. Den brottsdefinitionen stämmer därmed överens med legaldefinitionen i försäkringsavtalslagen avseende eld som kommit lös. Det ska alltså för det första brinna med låga, inte enbart pyra. För det andra ska elden vara utom kontroll, det vill säga att de som till exempel eldar upp trädgårdsavfall under kontroll inte kan komma att dömas för mordbrand. Kommittén anser här att om någon antänder en ensamliggande byggnad under sådana förhållanden att det inte föreligger någon fara för spridning av elden är det inte att anse som mordbrand. Viktigt här är att det inte heller får föreligga fara för byggnaden eller dess innehåll, till exempel om byggnadens innehåll är av sådan karaktär att fara ändå föreligger, då ska det anses som mordbrand. Liksom i tidigare lagstiftning bestraffas försök till mordbrand även i den nya reformen.³⁴

Den primära effekten i brottsbeskrivningen mordbrand är själva branden. Det är branden som ska innebära fara för annans liv eller hälsa eller omfattande förstörelse av annans egendom. Att faran förverkligas är inget krav. En brand om uteslutande förstör gärningspersonens egen egendom kan bli föremål för mordbrand på grund av fara för annans egendom. Begreppet fara för att elden ska nå annan eller dennes egendom innebär inte enbart det faktum att elden i sig kan orsaka skada utan även följderna av elden, såsom utvecklande av kvävande rök, explosion eller att människor tvingas till ett livsfarligt beteende kan uppfylla farerekvisitet.³⁵

Kravet på uppsåt gäller i förhållande till alla de objektiva förutsättningarna för ansvar som redogjorts för ovan. För det första ska anläggandet av branden ske uppsåtligen. Därutöver krävs att uppsåtet omfattar framkallande av fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Gärningspersonen ska med andra ord känna till de omständigheterna som dennes brand kan resultera i. Om

³⁴ Se SOU 1944:69 s. 363.

³⁵ *Ibid.*

gärningspersonen är övertygad om att det inte föreligger någon fara till följd av dennes agerande kan gärningspersonen inte heller straffas för mordbrand. Däremot kan gärningspersonen straffas för skadegörelse om han genom att antända annans egendom, skadar egendomen. Gärningspersonen behöver inte ha uppsåt att skada annan eller dennes egendom för att kunna dömas för skadegörelse.³⁶

2.2.3 Andra paragrafen, mordbrand av grövre graden

Kommitténs förslag till den nya bestämmelsen som reglerar grov mordbrand i 19:2:

”Mordbrand med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse såsom grov, skall för grov mordbrand dömas till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om branden anlagts i tätbebyggt samhälle, där den lättligen kunde sprida sig, eller eljest inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse.”³⁷

Exempel på omständigheter som kunde betraktas som grova, men som inte alltid var att betrakta som grova var när brand anlagts i tätbebyggt samhälle där risken för spridning till närliggande byggnader var hög. I dessa fall var spridningsrisken en avgörande faktor. Kommittén poängterar att om branden å andra sidan vara anlagd i ett kassaskåp ansågs det inte spela någon roll att den var anlagd i tätbebyggt område, då var den inte att anses som grov.³⁸

Fler exempel omständigheter som är att betrakta som grov mordbrand är om branden inneburit fara för flera människor eller för egendom som är av särskild betydelse. Med särskild betydelse avsåg man att den hotade egendomen var av särskild stor omfattning, av större ekonomiskt värde eller

³⁶ Se SOU 1944:69 s. 363.

³⁷ Se 19 Kap. 2§ SL.

³⁸ Se SOU 1944:69 s. 364.

att den i kulturellt eller annat hänseende var av särskild betydelse. Av annat hänseende kunde till exempel vara om egendomen var särskilt betydelsefull för försvaret eller folkförsörjningen.³⁹

Även andra omständigheter än de som nämndes i lagtexten kunde medföra att mordbranden var att anse som grov. Ett sådant exempel kan vara några av de omständigheter som anges i Thyréns utkast, att mordbrännaren utfört gärningen för att underlätta utförandet av ett annat svårt brott eller för att tillgodose sig eller annan konsekvenserna av ett redan begånget brott. Huruvida faran faktiskt förverkligas eller inte är i sig inte viktigt för paragrafens tillämplighet. I de fall det kan komma att få betydelse är vid bedömningen av farans storlek. Att människor har dött till följd av branden behöver i sig inte medföra att mordbranden klassas som grov. Straff för vållande till annans död kan emellertid ådömas i konkurrens med straffet för mordbrand. Om vållande till annans död aktualiseras i samband med en brand kommer vållandet att anses som synnerligen grovt och högsta straffet av straffarbete, om 2 år kommer att dömas.⁴⁰

För att den brottsliga gärningen och faran ska kunna medföra att mordbranden bedömes som grov krävs liksom i 19:1 att gärningspersonen haft uppsåt. Gärningspersonen ska ha insett faran som dennes handling inneburit. Av den anledningen är det möjligt att en mordbrand som medfört synnerlig skada ändå inte är att bedöma som grov.⁴¹

2.2.4 Påföljden för mordbrand

Straffet för mordbrand i 1864 års strafflag är i normalfall straffarbete från sex till och med tio år. I vissa fall kunde straffet uppgå till livstids straffarbete och under särskilda förutsättningar. När ingen människas liv eller hälsa kom till skada, kunde straffarbetet bestämmas så lågt som till två år. Kommittén har i sin reform föreslagit att det ska tillämpas en särskild

³⁹ Se SOU 1944:69 s. 365.

⁴⁰ *Ibid*, s. 364.

⁴¹ *Ibid*, s. 365.

straffskala för de fall där mordbranden anses vara av grov karaktär. För återstående av fallen, det vill säga normalfallen, anser kommittén att straffsatsen för straffarbete från två till och med åtta år är lämpligt.⁴² Straffet för grov mordbrand anser kommittén ska vara straffarbete på livstid eller från sex till och med tio år.⁴³

Förslaget som kommittén lägger fram innebär en mildring av straffskalan för mordbrand och det sker för att den ska stå i proportion till övriga grova brott som regleras i strafflagen. Kommittén jämför med till exempel rån vilket i normalfall bestraffas med straffarbete från och med ett till och med åtta år. Kommittén anser att det på grund av den utveckling som skett i samhället inte är lika farligt med mordbrand. De hänvisar till att förr var det vanligare med tätliggande byggnader uppförda av trä. Mordbrand på den tiden medförde större samhällsfara än när nu husen är uppförda av andra material.⁴⁴

2.3 Proposition 80/1948

I proposition 80/1948 lades det fram ett förslag om lag om ändring av strafflagen. Propositionens huvudsakliga syfte var att anta den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrott som hade genomförts i revisionen av 1864 års strafflag som påbörjats 1942 av riksdagen. Propositionen framlade även det reformarbetet som utförts på avsnittet rörande brott mot staten och allmänheten.⁴⁵

Av propositionen framgick att bestämmelserna om allmänfarliga brott i 19 kapitlet SL genom SOU 1944:68 hade erhållit en mer enhetlig och allmän utformning än tidigare bestämmelser i 1864 års Strafflag. Särskilt de avsnitt som berörde mordbrandsbestämmelserna.⁴⁶ Av propositionen framgår det att de överlag instämmer med de ändringar som SOU 1944:69 gör gällande i

⁴² Se SOU 1944:69 s. 363.

⁴³ *Ibid*, s. 365.

⁴⁴ *Ibid*, s. 364.

⁴⁵ Se Prop. 80/1948 s. 2.

⁴⁶ *Ibid*, s. 4.

sitt betänkande. Vad propositionen framhåller som ändring är att de anser att ovarsamt agerande med eld som framkallar fara för allvarlig skada bör vara straffbart i enlighet med bestämmelserna om allmänfarliga brott. De anser att den typen av brottsligt beteende borde klassas som allmänfarlig vårdslöshet. Ett beteende som enligt SOU 1944:69 fortsatt är straffbart, men där kommittén gör en annan avvägning. Brottet borde falla in under kapitel 24 och bestämmelserna om skadegörelse.⁴⁷

Lagförslaget lämnades vidare för att inhämta betänkanden från berörda myndigheter och berörda parter. Förslaget hade i samtliga yttranden i förhållande till helhetsbedömningen ansetts lämpligt att lägga till grund för lagstiftning.⁴⁸ Flertalet instanser berömde kommitténs arbete gällande utformningen och framtagandet av kapitlet rörande de allmänfarliga brotten, däribland Hovrätterna för Skåne och Blekinge samt Övre Norrland. De som inte ansåg att strafflagens specialdel var lika välarbetad, ansåg snarare att utformningen av specialdelen skulle innebära att den inom en kort tid skulle vara tvungen att genomgå ytterligare omarbetning.⁴⁹

Lagrådet hade i det stora hela inga större invändningar mot kommitténs arbete kring de allmänfarliga brotten. Lagrådet underströk å andra sidan att den fortsatta revisionen av strafflagen skulle bedrivas utan avbrott så att ett fullständigt lagverk kunde färdigställas inom en snar framtid.⁵⁰ Lagförslaget rörande strafflagens special del kom att trädas i kraft 1948.⁵¹

2.4 Proposition 1962:10

2.4.1 Brottsbalken

I proposition 1962:10 lade regeringen fram ett nytt förslag på den lagstiftning som skulle ersätta 1864 års strafflag. Det förberedande arbetet

⁴⁷ Se Prop. 80/1948 s. 47.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 51.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 52.

⁵⁰ Se Prop. 80/1948, s. 394.

⁵¹ Se Proposition 1962:10 s. B10.

hade varit uppdelat på två kommittéer, straffrättskommittén och strafflagberedningen. Straffrättskommittén hade som uppgift att föreslå en reformering av bestämmelserna som reglerade de särskilda brotten, medan strafflagberedningens uppgift var att genomföra en översyn över det straffrättsliga påföljdssystemet.⁵²

Lagrådets synpunkter inhämtades av två omgångar, 1958 samt 1960. Varpå regeringen därefter lade fram detta lagförslag till den nya strafflagen. Utöver en ny strafflag innehöll propositionen också förslag till nya lagar, lagen om ungdomsfängelse, lagen om förvaring och internering i säkerhetsanstalter, lagen om villkorlig dom, lagen om villkorlig frigivning och lagen med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig.⁵³

Den nya strafflagen kom även att byta namn till brottsbalken. Förslaget till den nya brottsbalken kom att innehålla tre huvuddelar. Den första delen erhöll de allmänna bestämmelserna, den andra handlade om brotten och den tredje om påföljderna.⁵⁴ I andra delen har de särskilda brotten redan reformerats genom lagstiftning 1942 och 1948. 1942 reformerades förmögenhetsbrotten och 1948 reformerades även brotten mot staten och allmänheten. Både förmögenhetsbrotten och brotten mot staten och allmänheten kom att omfattas av brottsbalken, ändringarna i den nya balken var inte särskilt stora. Fokus i den nya brottsbalken lades framför allt på brott mot person.⁵⁵

Grundtanken med den nya brottsbalken var att tillgodose samhällets krav på skydd för allmänna och enskilda intressen utan att begränsa medborgarnas handlingsfrihet mer än nödvändigt. Brottbeskrivningarna i den nya balken har beskrivits så klart och tydligt som möjligt, för att undvika tolkningsproblem. En av de större skillnaderna i den nya brottsbalken

⁵² Se Prop. 1962:10 s. A1.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Se Prop. 1962:10, s. A2.

jämfört med tidigare 1864 års strafflag var att de kriminaliserade gärningarna i större utsträckning fick särskilda brottsbeteckningar.⁵⁶

Vad gäller psykiskt abnorma lagöverträdare föreslogs i det nya lagförslaget en större förändring. I 1864 års strafflag fanns en straffrifyrkelse som i det nya lagförslaget i princip avskaffades. Det innebar att de som hade begått brott under inflytande av sinnessjukdomar, sinnesslöhet, eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den ansågs jämförbar med sinnessjukdom föll inom domstolarnas reaktionssystem. Denna kategori av lagöverträdare skulle i första hand överlämnas för vård enligt sinnessjuklagen till öppen psykiatrisk vård, till vård enligt barnavårdslagen eller lagen om nykterhetsvård. De övriga påföljderna som kunde användas var böter eller skyddstillstånd. Detta innebar att folk som vid den här tiden klassades som sinnessjuka inte kunde dömas till fängelse.⁵⁷

Förhoppningarna med det nya systemet var att man skulle vinna en förstärkning av övervakningsarbete med villkorligt frigivna och andra grupper av lagöverträdare som vårdades i frihet.⁵⁸

För att ett överlämnande av sinnessjuka eller sinnesslöa lagöverträdare ska bli aktuella krävs att rätten finner att det föreligger ett behov av vård. Förordnandet av att ett sådant överlämnande får inte ske förrän en medicinsk expert har gjort en bedömning av att den sinnessjuka personen är i behov av vård. Samt att vården kan tillgodoses på ett sinnessjukhus. Tidpunkten för avgörandet är vid domen. Om gärningen inte har begåtts under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet krävs det att särskilda skäl föreligger för att vård i enlighet med sinnessjuklagen ska bli aktuellt. Den öppna psykiatriska vården är avsedd för de sinnessjuka eller sinnesslöa lagöverträdarna som inte är i behov av vård på sinnessjukhus men där det ändå föreligger någon typ av psykiatrisk vård eller tillsyn.⁵⁹

⁵⁶ Se Prop. 1962:10 s. A2.

⁵⁷ *Ibid.*, s. A5.

⁵⁸ *Ibid.*, s. A6.

⁵⁹ Se Prop. 1962:10, s A7.

Kommittén ansåg att bestämmelserna kring påföljdssystemet och andra straffteoretiska synpunkter med stor sannolikhet skulle komma att förändras med åren. Detta eftersom synen på straffrätten var under utveckling och många av de straffrättsliga sanktionerna som använts tidigare inte var lika acceptabla längre. Deras förslag var därav att göra en grundbalk innehållande grundtraditionerna, de som inte förändras över tid. Och att allt runt omkring borde lagstadgas i andra författningar där det med tiden kunde ske korrigeringar utan att hela balken skulle behöva omarbetas.⁶⁰

Straffrättskommittén önskade att göra tydligare beskrivningar av brottsbegreppen än vad som fanns i 1864 års strafflag. I förslaget framfördes även önskemål om gradindelningarna, normala, ringa eller grovt brott. Avgränsningen mellan graderna skulle göras beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Kommittén ansåg att endast omständigheterna kring gärningen skulle beaktas för gradindelningen, omständigheterna kring gärningspersonen ansågs istället aktuellt vid beaktande av påföljdsbestämmelsen.⁶¹

2.4.2 Brott mot allmänheten

Brotten i kapitel 11-13 var avsedda att beröra brott mot allmänheten. De brotten utmärkte sig genom att brottet inte riktades mot en bestämd person eller dennes egendom utan mot vem som helst eller en obestämd krets av personer. Lydelsen i lagförslaget motsvarade den dåvarande lydelsen som tillkommit genom 1948 års reform av 19 kap strafflagen.⁶²

Departementschefen uttryckte i propositionen att det numera fanns ett ökat intresse för vad det är som gör att människor begår brott. Något som hörde ihop med brotts- och miljöförhållandena. Departementschefen belyste att på grund av en ökad kunskap om människor hade man fått insikt i att frågorna kring grövre brott oftast gick att finna i brottslingens personliga och sociala

⁶⁰ Se Prop. 1962:10 s. B6.

⁶¹ *Ibid*, s. B7.

⁶² *Ibid*, s. B20.

förhållanden. Där ansågs det finnas en stor chans att avhjälpa det brottsliga beteendet genom att avhjälpa de brister som fanns i de personliga och sociala förhållandena.⁶³

Överlag hade bestämmelserna kring mordbrand inte ändrats i det stora hela sedan 1948 års reform. Straffrättskommittén gjorde gällande att även uppsåtsbrott bör vara straffansvariga. I 1948 års reform hade tolkningen nämligen gjorts som sådan att den enbart omfattade brott av oaktsamhetsgrad. Straffrättskommittén ansåg att även om uppsåtsbrotten kan innehålla inslag av oaktsamhet bör det framgå av lagstiftningen att även den typ av brott är straffbara.⁶⁴

Förslaget att utöka gradindelningen från tidigare två skalor, normalfallet och grova brott till tre skalor, ringa brott, normalfallen och grova brott fick en del kritik från de som praktiserade lagen. Bland annat hade Göteborgs rådhusrätt yttrat sig om att de tyckte att tvåstegs skalan skulle bibehållas. De ansåg att bagatellbrotten istället kunde avgöras utan nämnd och på så sätt ingick de ändå i systemet. Även föreningen Sveriges stadsdomare och advokatsamfundet önskade att bibehålla tvåstegs skalan.⁶⁵

Svenska försäkringsbolags riksförbund hade å andra sidan andra synpunkter på skalan. De ansåg att det i försäkringsavtalslagen gjordes skillnad på vårdslöshet av grövre art och lindrigare art. De ansåg att om straffrättskommitténs förslag om tre skalorna kom att genomföras skulle bestämmelserna i försäkringsavtalslagen komma att hamna i ett mellanting där man inte riktigt visste hur de skulle förhålla sig till den nya skalan.⁶⁶

Vidare refererade förändringsbolagens riksförbund till att det inom svenska brandskyddsföreningen hade konstaterats att vårdslöshetsbränderna tagit en allt större omfattning. De ansåg därmed att det var viktigt att de

⁶³ Se Prop. 1962:10 s. B41.

⁶⁴ *Ibid.*, s. B210.

⁶⁵ *Ibid.*, s. B211.

⁶⁶ *Ibid.*

uppmärksammades i större utsträckning än vad som gjordes vid den tidpunkten. Svenska brandskyddsföreningen hade gjort en utredning med hjälp av ett stort antal avgöranden för att få reda på hur olika fall bedömdes av domstolarna i landet. Utredningen visade på att det i rättspraxis fanns en benägenhet från domstolens sida att utdöma låga straff för bränder där uppenbar vårdslöshet låg till grund för brottet. Likaså fann man att domstolarna var obenägna att döma ansvar för grov vårdslöshet. Detta menade brandskyddsföreningen och försäkringsbolagen vållade stor inverkan på deras skadeförebyggande arbete.⁶⁷ De ansåg att den bedömningen som de gjorde av skadan och faran inte stämde överens med domstolarnas bedömning, som i de flesta fallen gjorde lindrigare bedömningar. De ansåg att det genom praxis gick att utläsa att domstolarna var obenägna att utdöma grov vårdslöshet när det enligt den allmänna uppfattningen var uppenbart att vårdslösheten var att betrakta som grov. Brandskyddsföreningen och försäkringsbolagens riksförbund visste inte hur de nya straffskalorna skulle påverka de problem som de uppmärksammat. De avslutade sitt yttrande med att anföra att om det nya förslaget inte kom att påverka det uppmärksamade problemet önskade de att åtgärder vidtogs för att hitta en lösning på problematiken.⁶⁸

Statens brandinspektion uttalade sig i samma riktning som ovanstående men ansåg även att det fanns ett behov av att införa en återbetalningsskyldighet. Att till staten eller kommunen betala tillbaka de kostnader som uppstått vid släckningsarbetet. I rättspraxis hade det konstaterats att statens och kommunernas skyldighet att ansvara för släckningsarbetet var av sådan karaktär att kostnaden inte utan stöd i lag kunde återkrävas av den som vållat branden. Brandinspektionen anförde att flera länsstyrelser runt om i landet hade påpekat att det var otillfredsställande. Oavsett hur grovt uppsåtet eller vållandet ansågs vara så förelåg det ingen möjlighet för staten eller kommunen att kräva personen som orakat branden på kostnaderna för släckningsarbetet. Inspektionen anförde att om en möjlighet för indrivandet

⁶⁷ Se Prop. 1962:10 s. B211.

⁶⁸ *Ibid.*, s. B212.

av släckningskostnader återfanns i lagen skulle det med största sannolikhet verka avskräckande och i sin tur leda till att eld hanterades med försiktighet.⁶⁹

Den 1 januari 1965 trädde den nya Brottsbalken i kraft och ersatte tidigare 1864 års strafflag.⁷⁰

⁶⁹ Se Prop. 1962:10 s. B212.

⁷⁰ Se 1§, lagen (1964:163) om införande av brottsbalken.

3 Rättsutredning

3.1 Brotts mot allmänheten

Brott mot allmänheten återfinns i första hand i 13 kapitlet BrB. Utöver 13 kapitlet i BrB finns även inom vissa rättsområden särskild lagstiftning. Bestämmelserna om mordbrand återfinns enbart i 13 kapitlet BrB. Brotts mot allmänheten skiljer sig från övriga brott i brottsbalken eftersom de i stor utsträckning bygger på resultatet som brottet resulterar i. Resultatet återspeglas i skadan eller faran som gärningen orsakar. Det är av den anledningen inte ovanligt att frågor om gärningsculpa uppkommer.⁷¹ Det är inte ovanligt att det uppkommer frågor om underlåtenhet att förhindra att en gärning får effekt kan leda till straffansvar.⁷²

Brotten mot allmänheten skiljer sig mot brotten mot enskilda. För att brott mot enskilda ska bli aktuellt måste det i allmänhet vara klart mot vem angreppet riktas och varför det är riktat mot den enskilda eller dennes egendom. Brotts mot allmänheten kan till skillnad från brott mot enskilda fullbordas utan att det är visat mot vem hotet är riktat och varför. Brotten mot allmänheten straffbeläggs på grund av sin särskilda farlighet på ett tidigt stadium i gärningshändelsen jämfört med brotten mot enskilda.⁷³

Kapitel 13 i BrB ägnas åt brott som innebär fara, även om faran inte alltid framgår av rekvisiten i lagstiftningen. För att kunna kriminalisera handlingar redan när det uppkommer fara krävs att de hotar viktiga intressen. De skyddsintressen som skyddas i 13 kapitlet BrB har man ansett vara viktiga intressen. I många av brotten riktas faran såväl mot människor som mot egendom.⁷⁴

⁷¹ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 19.

⁷² *Ibid.*, s. 20.

⁷³ Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:2 (kommentar till 13 kap. BrB).

⁷⁴ *Ibid.*

Handlingarna som har kriminaliserats i 13 kapitlet BrB framkallar som huvudregel fara för flera personer eller egendom. Om man till exempel anlägger en brand så uppstår fara för alla människor och all egendom som finns i närheten av den anlagda branden på grund av spridningsrisken.⁷⁵

I 13 kapitlet första och andra paragraferna hittar vi bestämmelserna om mordbrand. Brottsrubriceringen mordbrand är uppdelad i tre svårighetsgrader, mindre allvarligt brott, brott av normalgraden och grovt brott. Mordbrand som mindre allvarligt brott har en straffskala på lägst ett och högst tre års fängelse.⁷⁶ Mordbrand av normalgraden har en straffskala på lägst två år och högst åtta års fängelse.⁷⁷ Grov mordbrand har en straffskala på lägst sex och högst arton år, alternativt fängelse på livstid.⁷⁸ I alla utredningar som berör mordbrand finns en ingående teknisk analys av hur stor risken varit för spridning av branden.⁷⁹ Vid bedömningen måste det klargöras om det varit möjligt för branden att leda till de relevanta skadorna eller om en eventuell spridning och utveckling varit sannolik.⁸⁰

I de flesta brotten i 13 kapitlet BrB finns brottsrekvisiten, fara och uppsåt. För att fara ska vara täckt av uppsåt krävs att gärningspersonen känner till det verklighetsunderlag som enligt bedömningen föranleder att gärningen anses uppfylla farerekvisitet. Till verklighetsunderlaget hör sakförhållandena i det enskilda fallet och de allmänna erfarenhetssatserna där man kan se att sakförhållandena i det aktuella fallet föranleder den aktuella faran. Gärningspersonen behöver å andra sidan inte själv dra den slutsatsen för att hens agerande ska bedömas som uppsåtligt framkallande av fara. Skulle hen å andra sidan utesluta faran från hens gärning, på grund av att hen till exempel vidtagit försiktighetsåtgärder som enligt hens föreställning

⁷⁵ Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:3 (kommentar till 13 kap. BrB).

⁷⁶ Se 13 kap. 1§ 2st. BrB.

⁷⁷ Se 13 kap. 1§ 1st. BrB.

⁷⁸ Se 13 kap. 2§ BrB.

⁷⁹ Se Lidberg och Wiklund, s. 365.

⁸⁰ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 21.

är helt betryggande, framkallar hans handling inte uppsåtliga fara om det ändå skulle bli konsekvensen av handlingen.⁸¹

3.2 Mordbrand av normalgraden

3.2.1 13 kapitlet 1§ BrB

1§ ”Om någon anlägger brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, döms för mordbrand till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Är brottet mindre allvarligt, döms till fängelse, lägst ett och högst tre år.”

Nedanstående rekvisit behöver vara uppfyllda för att ansvar för mordbrand ska bli aktuellt:

1. Gärningspersonen ska ha anlagt branden,
2. Branden ska ha inneburit fara för,
 - a. annans liv eller hälsa, eller
 - b. omfattande förstörelse av annans egendom.⁸²

3.2.2 Rekvisiten

3.2.2.1 Att anlägga brand

Första rekvisitet som måste vara uppfyllt för att ansvar för mordbrand ska föreligga är att gärningspersonen ska ha anlagt branden. Med brand avses eld som brinner med låga som inte är under kontroll.⁸³

Av NJA 1959 s. 150 framgår det att definitionen av brand finner vi i 19 kap 1§ SL (likartad definition som den som finns i 79§ lagen om försäkringsavtal). Där definieras brand som eld som är kommen lös. I NJA 1959 s. 150 tolkar den ovanstående definition av brand så som att en

⁸¹ Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:4 (kommentar till 13 kap. BrB).

⁸² Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-03-20.

⁸³ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 20.

mordbrand får anses föreligga när det i det antända föremålet uppstått en förbränningsprocess som har sådan styrka att branden självständigt kan sprida sig. Objektivt finner rätten att det med brand inte måste brinna med låga.⁸⁴

För att en person ska anses ha anlagt en brand krävs att personen på ett gärningsculpöst sätt har orsakat att branden kommit till stånd.⁸⁵ En brand kan även uppstå genom underlåtenhet, då krävs det att gärningsmannen är i garantställning. Vidare framgår det att en person som inte uppsåtligt eller av oaktsamhet anlagt brand kan under vissa omständigheter göra sig skyldig till underlåtenhet att avvärja allmän fara.⁸⁶

I NJA 1980 s. 650 hade en person kastat en dunk brinnande bensin i riktning mot en villa. Enligt gärningspersonens uppgifter ville denne inte att villan skulle antända vilket ändå kom att ske. Högsta domstolen anförde att det hade stått klart för gärningspersonen att brinnande bensin kunde sprida sig genom att flytande vätska rinner eller spruta mot villans trädörr och därigenom antända denna och att det därmed förelåg en risk för övertändning och förstörelse av såväl villan som det som fanns inuti.⁸⁷

Om man anlägger en brand i ett redan brinnande föremål träder ansvar för mordbrand endast in om anläggandet av den nya branden uppfyller farerekvisitet och därmed ökar faran eller om den nya branden innebär en ny fara.⁸⁸

I lagen om försäkringsavtal framgår det att med brandskada anses skada som uppkommit genom eld som i sig inneburit en fara för självständig

⁸⁴ Se NJA 1959 s. 150.

⁸⁵ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 20.

⁸⁶ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-03-24.

⁸⁷ Se NJA 1980 s. 650.

⁸⁸ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-03-24.

spridning av förbränningsprocessen, men inte annan skada som uppkommit till följd av värme.⁸⁹

3.2.2.2 Fara för annans liv eller hälsa

I andra rekvisitet finns det två farerekvisit, där enbart ett av dem behöver vara uppfyllt för att mordbrand ska anses föreligga. Det första rekvisitet är att branden inneburit fara för annans liv eller hälsa. Av det rekvisitet framgår det indirekt att det inte krävs att människor skadas utan att det är tillräckligt att det uppkommit en fara för människans liv eller hälsa. Branden i sig själv utgör tillräcklig fara. Faran skall dock vara konkret. Rekvisitet anses inte uppfyllt om det i föremålet som brinner eller föremålen där det finns en spridningsrisk, inte finns några människor.⁹⁰

Faran för annans liv eller hälsa ska ha uppstått till följd av branden. Detta innebär att såväl rökutveckling, explosion av sprängämne, ras och liknande som tillkommit på grund av branden kan ligga till grund för farerekvisitet. När det gäller spridning av giftig rök kan det uppstå en del gränsdragnings- och konkurrensproblem med bestämmelserna om brott vid spridande av gift eller smitta som återfinns i 13 kap 7§ BrB.⁹¹

3.2.2.3 Fara för omfattande förstörelse av annans egendom

Det andra farerekvisitet innebär att det ska finnas en fara att branden kan orsaka omfattande förstörelse av annans egendom. Detta är ett alternativt rekvisit, vilket innebär att fara för liv eller hälsa inte behöver vara uppfyllt om det istället föreligger fara för omfattande förstörelse av annans egendom. Med omfattande förstörelse syftar man till skada som är kvantitativt betydande. Vidare kan egendomens ekonomiska, kulturella och ideella värde också vara av betydelse för bedömningen.⁹²

⁸⁹ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-03-24.

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:10 (kommentar till 13 kap. BrB).

Det bör uppmärksammas att fara för förstörelse av egen egendom inte faller in under rekvisitet. Detta innebär att om en mordbrand har anlagts med samtycke från ägaren kan det bli aktuellt med ansvarsfrihet, under förutsättning att det inte i samma brand uppkommer relevant fara för någon annan persons egendom eller fara för någon annans liv eller hälsa.⁹³

Farerekvisiten är uppställda på sådant vis att brottet anses fullbordat när faran för annans liv och hälsa eller fara för omfattande förstörelse av annans egendom uppkommit. Det föranleder att det är irrelevant för fastställandet av straffansvar vad den verkliga skadan på personen eller egendomen blev.⁹⁴

När bedömning om det i ett enskilt fall rör sig om fara för omfattande förstörelse av egendom är egendomens ekonomiska värde inte ensamt avgörande. I farerekvisitet ligger ett krav av kvantitativt slag. Det innebär att egendomens kulturella eller annat värde också påverkar bedömningen.⁹⁵ I NJA 1980 s. 191 ansågs farerekvisitet inte uppfyllt för en lastbil som värderats till 95 000 kr, istället bedömdes gärningen som grov skadegörelse.⁹⁶ Rättsfallet ska inte förstås som så att man helt kan bortse från den kvantitativa aspekten vid bedömning av vad som är omfattande förstörelse enligt paragrafens ordalydelse. Istället ska det tolkas som att det när det är fråga om egendom av någorlunda stor omfattning, kan man också beakta värdet. HD noterade i det aktuella rättsfallet att så endast är fallet om det inte föreligger någon spridningsrisk. Om spridningsrisk föreligger får man göra en ny bedömning i förhållande till den egendom som hotas av om elden sprids.⁹⁷

I NJA 1981 s. 604 gjordes en annan bedömning, där ansågs farerekvisitet för mordbrand uppfyllt när egendom förstörts till ett återanskaffningsvärde om 60 000 kr. I det aktuella avgörandet gjorde HD ett uttalande om hemmet

⁹³ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-03-26.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Se NJA 1980 s. 191.

⁹⁷ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 21.

i sig, där man anser att hemmet hade ett väsentligt värde av ideell natur för ägarerna.⁹⁸ Rättsfallet visar på att i gränsfall kan egendomens värde utifrån ett ekonomiskt eller kulturell synpunkt vara avgörande för bedömningen. Även ett ideellt värde kan i en viss utsträckning beaktas.⁹⁹

I NJA 2011 s. 611 ansågs farerekvisitet för mordbrand uppfyllt där föremålet för brand var en lastbil med tillhörande släpvagn (inklusive lasten) till ett värde om ca 3 miljoner kronor. I fallet från 2011 ogillades dock både åtalet för mordbrand såväl som åtalet för allmänfarlig vårdslöshet på grund av preskription och processuella skäl.¹⁰⁰ Det som var avgörande för bedömningen av om egendomen i det här fallet föll in under rekvisiten för mordbrand, var bland annat fordonsekipaget som ansågs vara av större art.¹⁰¹

Av praxis framgår vidare att det finns en gränsdragningsproblematik när egendomen som är i fara för eventuell spridning är en byggnad av lägre värde. Byggnader som är avsedda för bostad och som är bebodda torde dock alltid uppfylla rekvisiten för mordbrand.¹⁰²

Vidare krävs att anläggandet av branden skett uppsåtligen. Det krävs att uppsåtet omfattar att framkalla fara för omfattande förstörelse av annans egendom. Högsta domstolen har i NJA 2002 s. 449 och 2004 s. 176 fastställt att som nedregräns för uppsåt krävs att gärningspersonen känt till de omständigheter som inneburit att branden framkallat den fara som den gjort. Om gärningspersonen på grund av bristande insikt i omständigheterna är övertygad om att faran är utesluten kan denne inte dömas för mordbrand. Däremot kan fråga om skadegörelse fortfarande bli aktuellt. Å andra sidan krävs inte att gärningspersonen hade för avsikt att skada annans egendom, enbart att framkalla faran är tillräckligt.¹⁰³

⁹⁸ Se NJA 1981 s. 604.

⁹⁹ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 21.

¹⁰⁰ Se NJA 2011 s. 611.

¹⁰¹ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 22.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:11 (kommentar till 13 kap. BrB).

3.3 Morbrand som mindre allvarligt brott

1§ 2st. ” Är brottet mindre allvarligt, döms till fängelse, lägst ett och högst tre år. ”

I 13 kap 1§ 2st BrB finns en bestämmelse som förskriver lindrigare straff om brottet anses vara av mindre allvarlig karaktär.¹⁰⁴ Vidare ger stycket ingen tydligare ledning för när bedömningen av ett brott ska anses vara mindre allvarligt.¹⁰⁵ Det torde i princip kunna sägas att bestämmelsen endast tar sikte på fall där det enbart förelegat fara för egendom.¹⁰⁶

I rättsfallet NJA 2008 s. 423 har en gärningsperson anlagt brand i en säng i sovrummet i en familjs lägenhet vilken var belägen i ett flerfamiljshus. Det blev här frågan om mordbranden skulle bedömas enligt 1§ 1st normalgrad, eller enligt 1§ 2st mordbrand som mindre allvarligt brott. Högsta domstolen slår fast att ett brott inte kan betraktas som mindre allvarligt om det innebär fara för människors liv eller hälsa.¹⁰⁷

I NJA 2017 s. 531 som berör försök till mordbrand, konstaterar Högsta domstolen att brottet om det hade fullbordats skulle ha inneburit fara för omfattande förstörelse av annans egendom till ett betydande värde. I det aktuella fallet fanns det ingen risk för att branden skulle sprida sig vidare eller för någons fara för liv eller hälsa. Det var inte heller tal om något ideellt värde i form av någons hem. Med anledning av det hade det kunnat antas att om brottet hade fullbordats hade straffvärdet understigit fängelse i två år.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Se 13 kap. 1§ 2st BrB.

¹⁰⁵ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-04-01.

¹⁰⁶ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 23.

¹⁰⁷ Se NJA 2008 s. 423.

¹⁰⁸ Se NJA 2017 s. 531, punkt 39 & 40.

3.4 Grov mordbrand

3.4.1 13 kapitlet 2§ BrB

2§ ”Är brottet som avses i 1§ att anses som grovt, döms för grov mordbrand till fängelse på viss tid, lägst sex år och högst arton år, eller på livstid.

Vid bedömande av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om branden anlagts i tätbebyggt samhälle, där den lätt kunde sprida sig, eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse.”

Av andra paragrafen i 13 kapitlet BrB kan vi utläsa följande rekvisit:

1. Branden ska ha anlagts i tätbebyggt samhälle, där den lätt kunnat sprida sig. Det innebär att spridningsrisken ska ha varit avsevärd.
2. Branden ska ha inneburit fara för:
 - a. flera människor, eller
 - b. för egendom av särskild betydelse. Här bör det särskilt beaktas om det är fråga om egendom av särskilt stor omfattning eller av särskilt stort värde ur en ekonomisk, kulturell eller annan beaktningsvärd synpunkt.¹⁰⁹

Första kriteriet för att en mordbrand ska bedömas som grov är att branden är anlagd i ett tätbebyggt samhälle. Här är det avgörande att en brand i ett tätbebyggt samhälle lätt kan sprida sig. För att kriteriet ska vara uppfyllt krävs dock att spridningsrisken varit avsevärd.¹¹⁰

Det måste inte vara tätbebyggt samhälle för att rekvisiten för grov mordbrand ska vara uppfyllda. Jämförbara alternativ, till exempel tätbebyggelse kan också vara aktuellt när man pratar om tätbebyggt samhälle. Områden där en brand kommer att innebära fara för flera människor eller för

¹⁰⁹ Se Asp, Friberg, m.fl. s. 23.

¹¹⁰ Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:12 (kommentar till 13 kap. BrB).

egendom av särskild betydelse. Med egendom av särskild betydelse anser man att egendom som är av särskild stor omfattning eller av större ekonomiskt värde bör omfattas.¹¹¹

Det bör också betraktas om det varit särskilt svårt eller riskfyllt att släcka den anlagda branden samt om branden har varit ett led i en allvarlig brottslighet.¹¹² I bedömningen är det centrala inte hur katastrofartade konsekvenser som följde av branden utan den konkreta fara som branden kunde komma att medföra.¹¹³ I RH 1996:147 har en brand som anlagts nattetid i en byggnad som tillhörde en institution där människor vistades på grund av samhällsgripanden och där utrymmen och utgångar som var låsta, ansetts utgöra grov mordbrand.¹¹⁴

Det är vid en bedömning av grov mordbrand inte avgörande huruvida faran förverkligats eller inte. Det som kan bli aktuellt att bedöma huruvida faran förverkligats eller inte är för att klargöra farans storlek. Att människor omkommit till följd av den anlagda branden behöver å andra sidan inte betyda att den enbart på grund av det är att anse som grov. Vidare anses HD i NJA 2002 s. 449 och 2004 s. 176 ha gjort en liknande bedömning i förhållande till uppsåtet vid grov mordbrand, som vid mordbrand av normalgraden.¹¹⁵

3.5 Gränsdragningen mot skadegörelse

Om rekvisitet för fara i brottet mordbrand är förverkligat, men faran som uppstått inte utgör omfattande förstörelse av annans egendom som krävs i 13 kap 1§ BrB, samtidigt som kraven om fara för människors liv och hälsa inte är uppfyllt kan företeelsen istället falla in under bestämmelsernas om skadegörelse i 12 kap BrB. I 12 kap BrB finns två typer av skadegörelse,

¹¹¹ Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:12 (kommentar till 13 kap. BrB).

¹¹² Se Asp, Friberg, m.fl. s. 23.

¹¹³ *Ibid.*, s. 24.

¹¹⁴ Se Holmqvist, Leijonhufvud, m.fl. s. 13:11 (kommentar till 13 kap. BrB).

¹¹⁵ *Ibid.*

skadegörelse av normalgrad i 1§ och grov skadegörelse i 3§.¹¹⁶ I vilken av paragraferna man hamnar beror på den förverkligade skadan.¹¹⁷ Det ska uppmärksammas att bestämmelserna om skadegörelse i 12 kap BrB konsumeras av ansvar för mordbrand om rekvisiten i 13 kap 1§ BrB är uppfyllda.¹¹⁸

¹¹⁶ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-04-02.

¹¹⁷ Se NJA 1981 s. 191.

¹¹⁸ Se Zila, Brottsbalken (1962:700), 13 kap. 1§, Lexino Lagkommentar (JUNO) hämtad 2021-04-02.

4 Pyromani

4.1 Begreppet ”pyroman” i media

Söker du på ordet ”mordbrand” på Google får du 615 000 träffar. Söker du på ordet ”pyroman” på Google får du 302 000 träffar. Frågan är då om det per två mordbrännare finns en pyroman? Är pyromani en vanligt förekommen psykiatrisk diagnos eftersom det enligt tidningarna finns pyromaner både här och där? Eller är det möjligtvis så att media inte tar hänsyn till de egentliga kriterierna vid diagnosticering av pyromani utan istället lockar läsare på missvisande grunder?

Rubriker som ”*Han är Sveriges mest fruktade pyroman – ska ha anlagt hundratals bränder*”¹¹⁹, ”*Sjunde anlagda branden i Boden – polisen söker pyroman*”¹²⁰, ”*Okänd skogspyroman sätter skräck på invånare*”¹²¹, ”*17-årig misstänkt pyroman gripen*”¹²² skapar självklart en osäkerhet bland befolkningen och är man inte insatt i ämnet så kan man lätt bilda sig en uppfattningen om att personerna är pyromaner. Tyvärr är det endast ett axplock av alla artiklar med felaktigt anklagade personer, det finns tusentals till att hämta.

I rapporten ”*Hur tänker en brandanläggare?*” utförd av myndigheten för samhällsskydd och beredskap framgår det att de flesta som anlägger bränder eller döms för mordbrand inte är pyromaner. Rapporten belyser att rubrikerna i tidningarna oftast målar upp en bild av att personen är pyroman även om någon rättspsykiatrisk undersökning sällan har genomförts. För att en person ska anses vara pyroman krävs att denne har genomgått en rättspsykiatrisk undersökning som resulterat i diagnosen pyromani.¹²³

¹¹⁹ Se Svt-Nyheter, *Han är Sveriges mest fruktade pyroman – ska ha anlagt hundratals bränder*.

¹²⁰ Se Aftonbladet, *Sjunde anlagda branden i Boden – polisen söker pyroman*.

¹²¹ Se Expressen, *Okänd skogspyroman sätter skräck i invånare*.

¹²² Se SKD, *17-årig misstänkt pyroman gripen*.

¹²³ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 4.

4.2 Diagnostisering av pyromani

4.2.1 Impulskontrollstörningar

I DSM-IV¹²⁴ utgör impulskontrollstörningar en egen kategori som klassificeras under axel I. Inom impulskontrollstörningar faller explosivitet, kleptomani, pyromani, spelmani, trikotillomani och impulskontrollstörning utan närmare specifikation.¹²⁵ I förarbetet till lagen om rättspsykiatrisk vård från 1992 nämns impulskontrollstörningar som en allvarlig psykisk störning i enlighet med DSM-IV. I Sverige och Europa är det dock oftast en annan diagnosöversikt som används, nämligen Internationeal Classification of Disorders (ICD) som publicerats av FN. Både DSM-IV och ICD överlappar nästintill varandra och i båda förteckningarna faller pyromani under impulskontrollstörningarna.¹²⁶

Impulskontrollhandlingen uppstår när en person varit yttre belastad och gärningspersonen känner en lättnad och avspänning efter handlingen. Vid undersökning av dessa gärningspersoner kan man se ett dissociativt moment, vilket innebär att gärningspersonen endast delvis är medveten om dennes gärnings konsekvenser. En gärning som för omgivningen ses som uppenbart irrationell.¹²⁷

Diagnoskriterierna för pyromani är enligt DSM-IV:

- A. Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd brand mer än vid ett tillfälle.
- B. Att personen upplever en inre spänning eller känslomässig upphetsning innan det att handlingen begås. (Spänningsuppbyggnad)
- C. Att personen är fascinerad av, intresserad av, attraherad av eller nyfiken på allt som har med eld att göra. Till exempel brandredskap, användningsområden, konsekvenser av bränder osv.

¹²⁴ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders är en handbok för psykiatri som innehåller standarddiagnoser för psykiatriska sjukdomstillstånd och störningar.

¹²⁵ Se Lidberg och Wiklund. s. 359.

¹²⁶ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 5.

¹²⁷ Se Lidberg och Wiklund. s. 359.

- D. Att personen upplever en lustkänsla, tillfredställelse eller lättnad när personen anlägger branden, bevittnar eller deltar i branden eller händelserna som följer därefter. (Spänningsreduktionen)¹²⁸
- E. Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning, för att ge uttryck åt en social eller politisk ideologi, för att dölja dennes kriminella handlingar, för att uttrycka vrede, för att hämnas, för att förbättra sina levnadsomständigheter, som en reaktion på en vanföreställning eller hallucination eller som resultat på nedsatt omdömesförmåga. Exempel på nedsatt omdömesförmåga kan till exempel vara demens, mental retardation eller intoxication.
- F. Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt, eller med något annat diagnostiserat beteende, manisk episod eller antisocial personlighetsstörning.¹²⁹

Det främsta tecknet på diagnosen pyromani är den upprepade avsikten att anlägga bränder. Det innebär att desto fler bränder en person har anlagt än större anledning finns det att diagnosticera personen med pyromani. De faktorer som gör att bränderna hos pyromaner upprepar sig är kriterierna B och D, nämligen spänningsuppbyggnaden och spänningsreduktionen som följer av händelsen. Övriga kriterier, C, E och F har istället en större betydande roll när det handlar om ett fåtal bränder. Detta beror på att när en person anlagt ett större antal bränder kan det bland vissa av bränderna finnas motiv av ekonomiska inslag. Desto fler bränder som anläggs desto större blir sannolikheten att det är mer regel än undantag att gärningspersonen är alkoholpåverkad. Därav kan det bli aktuellt att se till antalet bränder när diagnosticeringen av pyromani ska göras, eftersom vissa beteenden kan växa fram med antalet bränder som i normala fall inte skulle funnits vid en diagnosticering.¹³⁰

¹²⁸ Se Lidberg och Wiklund. s. 359.

¹²⁹ *Ibid.*, s. 366.

¹³⁰ *Ibid.*

I rapporten ”*Hur tänker en brandanläggare*”, framgår det att första kriteriet (A) avsiktligheten, medvetenheten och upprepadet inte är ett särskilt urskiljande villkor. Enligt en svensk undersökning, utförd av Terjestam & Rydén år 1997 visade det sig att 90% av högstadiepojkarna uppgav att de någon gång tänt eld på ett objekt. Andra kriteriet (B) den inre spänningen och känslomässiga upphetsningen kan vara såväl negativ som positiv. Vilket innebär att en brandanläggare som upplever den negativt oftast upplever ångest eller obehag, medan en person som upplever det positivt fylls av upphetsning eller förväntan.¹³¹

Kriterium tre (C) i rapporten som berör fascinationen, intresset, nyfikenheten och attraktionen är ett av de mera särskiljande kriterierna. Det bör finnas belägg för ett sådant beteende hos brandanläggaren i mer än själva utövandet av elden. Beroende på individen kan det uttryckas på olika sätt. Mats Dernevik berättar i rapporten att han upplevt det hos en av hans patienter som arbetat för ett saneringsföretag vars uppgift var att städa upp efter husbränder. Patienten hade även en kommunikationsradio där han kunde lyssna på räddningstjänsten. Personer med liknande intressen har enligt Dernevik en tendens att söka sig till brandkårer som frivilliga eller på andra sätt få in en fot.¹³²

I ”*Hur tänker en brandanläggare*” framgår det att kriterium fyra (D) nöjet, tillfredställelsen eller lättnaden är själva kärnan i problematiken. Enligt rapporten tyder det på att pyromaner tenderar att anlägga ett stort antal bränder under sin levnadstid. De brandanläggare som upplever en psykologisk stress eller obehag finner ofta den effekten kortvarigt och att behovet att återfå den återkommer inom en snarframtid igen. En del brandanläggare som upplever brandens effekt som effektiv för att lindra ångest kan i flera fall komma att använda anläggandet av eld som en flykt eller lindring av olika typer av obehag.¹³³

¹³¹ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 5.

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*

I kriterium fem (E) finner vi i rapporten att motivet med brandanläggelsen inte får vara andra såsom t.ex. ekonomiska, sociala, ilska, osv. Det är det villkor som skiljer pyromaner från övriga brandanläggare. Många gärningspersoner utövar handlingen i vrede, aggression eller som hämnd. Det är ett beteende som inte finns hos pyromaner. Enligt rapporten är det ett av huvudskälen till att pyromani är en så ovanlig diagnos. Det sista kriteriet (F) samlar upp eventuella övriga diagnoser, där beteendet inte får bero på andra diagnoser eller beteendeeavvikelser. Diagnosticerade pyromaner begår sällan andra typer av våldsbrott eller brott över huvud taget.¹³⁴

Laubichler betonar i sin artikeln ”*Pyromanie*” att aggression och alkoholpåverkan borde vara förenliga med pyromanidiagnosen.¹³⁵ Vidare bör inte heller mental retardation uteslutas ur diagnosen pyromani eftersom det förekommer att utvecklingsstörda anlägger bränder i enlighet med kriterierna för diagnosticeringen av pyromani. Lidberg och Wiklund anser att kriterierna C, E och F kan leda till tolkningsproblem och att de i en framtida version av diagnosmanualen bör ses över. Vidare anser de att det är något tvivelaktigt om endast två bränder räcker för att bli diagnosticerad med pyromani enligt diagnosticeringskraven i DSM-IV. Lidberg och Wiklund anger att det rimligen borde vara så att pyromanidiagnosen är begränsad till personer som anlagt ett större antal bränder.¹³⁶

Personlighetsstörningarna får inte diagnostiseras hos patienter som är under 18 år, men beteendet kan i de flesta fallen ses långt innan och kriminaliteten i populationen är som högst före 18 års ålder.¹³⁷

Orsaken till att folk utvecklar pyromani är okänd, däremot står det klart att orsakerna som ligger bakom är flera. Anledningen till detta beror bland annat på att antalet pyromaner bland mordbrännare som grips är få. Det innebär att antalet patienter att utföra dessa vetenskapliga undersökningar på

¹³⁴ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 6.

¹³⁵ Se Laubichler, W. Kühberg, A. Sedlmeier, P. publikation 67, s. 774-780.

¹³⁶ Se Lidberg och Wiklund. S. 366.

¹³⁷ *Ibid*, s. 359.

är för få till antal. Gemensamt med icke pyromaner är att fascinationen för eld börjar i en tidig barndom. Medan de flesta lär sig att kontrollera sitt beteende fortsätter en del att anlägga bränder, bland annat för att tillfredsställa sin nyfikenhet. De studier som har gjorts idag visar på att det är svårt att i tidig ålder skilja på pyromaner och andra brandanläggare.¹³⁸

Det finns en del kliniker som menar att det finns likheter mellan pyromani och tvångsmässiga störningar, som till exempel tvångshandlingar och tvångstankar. En av likheterna mellan störningarna är att pyromanerna ofta har insikt i sitt beteende och förstår att det är dysfunktionellt. Likt personer med tvångstankar som oftast är generade över deras handlingar eftersom de vet att andra människor upplever dem som tokiga. De andra impulskontrollerna såsom spelberoende och kleptomani är mer studerade än pyromani. I deras fall kan man se att hjärnans belöningssystem är iblandat och att upptagningen av serotonin är störd. Men sambandet till pyromani är än idag oklart.¹³⁹

4.2.2 Vem är pyromanen?

Det finns ett antal typologier som tagits fram för att spegla olika typer av gärningspersoner. Typologierna är olika klassificeringar av beteendemönster, omständigheter i händelser och psykologiska profiler av gärningspersonen, även kallat gärningsmannaprofilering. Typologierna används oftast i spaningsarbeten och forskningsprojekt. Ett av problemen med typologierna är att dem inte är uteslutande, vilket innebär att en egenskap kan passa i flera kategorier. När vi kommer till mordbränder blir problemen än flera, på grund av den låga uppklaringsprocent. De typologier som finns är baserade på den minoritet av gärningspersoner som har dömts för mordbrand.¹⁴⁰

¹³⁸ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 6.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 8.

Den mest framgångsrika typologin inom brandanläggare är framtagen av forskaren David Kolko, år 2002. Han definierade fyra olika typer av brandanläggare:

1. De nyfikna – de som fascinerades av eld och experimenterade med den.
2. De ilskna – de som hade djupa psykologiska störningar, oftast personlighetsstörningar. De som handlade genom hämnd och vedergällning.
3. De expressiva – de som använde elden som ett rop på hjälp, ett försök att nå ut till omgivningen.
4. De antisociala – de som hade avvikande, destruktiva och maktutövande beteenden. De som allt oftare agerade med hot.¹⁴¹

Enligt Kolkos typologi placeras pyromanerna i den första gruppen, de nyfikna. De ilskna, är enligt kriterierna i DSM-IV uteslutna från att vara pyromaner. De riktiga pyromanerna kan visserligen ses som den ”arga-typen”, men de saknar hämndmotiven. Pyromaner anses ha ett särintresse för eld och en slags lust till att som har att göra med eld. Elden ger pyromanerna en kick och fungerar samtidigt ångestreducerande. För pyromanerna följer det även en vinst efter branden i form av makt och uppmärksamhet. Plötsligt hamnar den marginaliserade människan i centrum, även om det sker i viss hemlighet då omgivningen inte vet vem personen är.¹⁴²

I rapporten ”*Hur tänker en brandanläggare?*” kritiserar typologierna och användandet av dem. De omnämns ha ett tvivelaktigt vetenskapligt värde. När Dernevik är i kontakt med poliser som använder sig av typologierna har diskussion uppkommit mellan den nyfikna profilen i förhållande till den ilskna profilen. Där de tillfrågade anser att man med största sannolikhet hittar de ”riktiga” pyromanerna i den första kategorin, bland de fascinerade och nyfikna. Problemen som de stöter på är att många av egenskaperna är

¹⁴¹ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 8.

¹⁴² *Ibid.*

gemensamma för båda kategorierna och att man hellre skulle vilja använda en gemensam än två olika då det kan innebära att man går miste om eventuella gärningspersoner.¹⁴³

Rapporten har gjort en avgränsning mellan de fascinerade (pyromanerna) och de ilska de som agerar i hämnd (brandanläggarna).¹⁴⁴

Pyromani (fascination)		Ilska (hämnd)	
Brottskaraktäristika	Egenskaper	Brottskaraktäristika	Egenskaper
<ul style="list-style-type: none"> Långa serier av bränder Blandning av objekt (uthus, container, bostadshus) Ökande frekvens Ökande storlek på objekt Svaga motiv (svåra att förstå) Geografiskt begränsat (nära hemmet) Forensiskt medvetenhet (använder eldverktyg, fördröjd antändning etcetera) 	<ul style="list-style-type: none"> Man Ensamstående Bor med föräldrar Inga övriga domar Skolproblem, mobbad, enstöring Låg begåvning Relationsproblem Få intima relationer Få vänner Bor/arbetar i närheten Specialintresserad för eld och räddningstjänst Dyker upp på brandplatsen Ringer brandkår Följer media Har polisradio 	<ul style="list-style-type: none"> Få men stora objekt Offentliga mål, kommunala byggnader, skolor etcetera Ojämn frekvens, flera på kort tid och långa uppehåll Geografiskt utspridd, längre från hemmet Varierande metoder, använder det som finns tillgängligt 	<ul style="list-style-type: none"> Missbruk alkohol och/eller droger Uppförendeproblem i skolan Familjeproblem, våld, missbruk, övergrepp Dömts för andra brott Normalbegåvad Psykiatriska problem, personlighetsstörningar Arbetslös Har relationer men ofta problem Inget specialintresse för eld

Tabell: "Hur tänker en brandanläggare?", Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, s. 9, MSB562-2012.

4.2.3 Motivbilden

När man kategoriserar motiven bakom de som anlägger brand delar man in dem i de instrumentella och de känslomässiga.¹⁴⁵ Inom de instrumentella finns de målinriktade eller de vinningsorienterade och inom de känslomässiga finns de expressiva eller de reaktiva. Majoriteten av de som anlägger bränder hamnar i kategorin känslomässiga och endast en liten minoritet hamnar bland de instrumentella.¹⁴⁶

¹⁴³ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 8.

¹⁴⁴ *Ibid*, s. 9.

¹⁴⁵ Se Lidberg och Wiklund, s. 366.

¹⁴⁶ *Ibid*, s. 367.

Inom kategorin känslomässiga och under de reaktiva hittar vi en grupp gärningspersoner som handlar på känslor, impulsiva reaktioner på något som har hänt innan branden anlades. Det kan till exempel vara en akut livskris eller ett långvarigt kaotiskt livsförhållande. I de mest renodlade fallen är detta ett beteende som ofta förekommer bland pyromaner. De akuta kriserna kan till exempel orsakas av skilsmässor, brutna förbindelser, dödsfall, arbetslöshet och så vidare. De långvariga och kaotiska livsförhållanden kan kännetecknas av till exempel långvarig arbetslöshet, avsaknad av fasta relationer, oordnade ekonomiska förhållanden, alkoholmissbruk och så vidare. En utredning om vad som legat till grund för gärningspersonens agerande är viktig för att kunna förstå impulsgenombrottet. I många av fallen kan man se att branden har utlösts av en till händelsen obetydlig händelse, som blir den tändande gnistan hos gärningspersonen. Branden har i de fallen inträffat i samband med motgången och en stigande psykisk spänning, ofta i samband med alkoholpåverkan som resulterar i en plötslig urladdning i form av en brand. Det kan tolkas som ett uttryck för ångest och vanmakt.¹⁴⁷

Tidigare fanns det en del teorier om att brandanläggare haft sexuella motiv, något som man inte funnit något stöd för i de senaste decenniernas forskning. De tidigare föreställningarna om sexuella motiv kan vara kopplade till föråldrade psykoanalytiska föreställningar.¹⁴⁸

Jeremy Coid gjorde en studie på kvinnliga fångar som skadade sig själva. Av de 74 kvinnor som ingick i hans studie hade 25 kvinnor anlagt bränder och 14 av 25 kvinnorna hade fått en pyromanidiagnos. Studien visade på att det fanns ett samband mellan kvinnornas beteende och en antisocial eller borderline personlighetsstörning, affektiva störningar och svåra uppväxtförhållanden. Kvinnorna hade även gjort sig skyldiga till andra

¹⁴⁷ Se Lidberg och Wiklund, s. 367.

¹⁴⁸ *Ibid.*

brottsliga handlingar, ett beteende som saknades hos manliga fångar där branden tycks ha ersatt våldshandlingen.¹⁴⁹

Bo Gerle visade i sin avhandling, *Mordbrännare*, att även brandanläggare som hade ett ekonomiskt motiv i förvånansvärt hög utsträckning hade samma psykiska störningar som brandanläggare utan ekonomiska motiv. Av de 84 brandanläggare han undersökte som hade koppling till försäkringsbedrägeri visade hans studie att i 71% av fallen fanns även en psykisk störning.¹⁵⁰

4.2.4 Behandling

Pyromanin räknas enligt ovanstående som en impulskontrollstörning och är svårbehandlad. För diagnosticerade pyromaner kan prognosen av många uppfattas som ganska dyster. Pyromani är inget tillstånd som går över och det finns ingen forskning som visar på att någon behandling är riktigt effektiv.¹⁵¹

I rapporten '*Hur tänker en brandanläggare?*', delade man in behandlingen av brandanläggare i de ''ilska'' och ''pyromanerna'' (se tabellen på s. 53). För gruppen av brandanläggare som agerade efter hämnd och ilska var den bästa behandlingen någon form av psykologisk och social stödinsats. Man ansåg här att man var tvungen att se helhetsbilden i stort och även behandla problematiska aspekter, till exempel missbruk och annan kriminalitet.¹⁵²

Pyromanerna å andra sidan, där ansåg man att en kognitiv behandlingsterapi, KBT kunde vara ett effektivt sätt att hitta andra sätt och metoder för gärningspersonen att hantera upphetsningen och ångesten. Det finns med andra ord inte en behandling som är specialiserad på pyromani, utan behandlingen går helt enkelt ut på att hitta alternativa sätt att hantera

¹⁴⁹ Se Lidberg och Wiklund, s. 367.

¹⁵⁰ Se SvJT, *Mordbrännare*. En kriminalpsykologisk studie på grundval av ett svenskt rättspsykiatriskt material.

¹⁵¹ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 8.

¹⁵² *Ibid*, s. 9.

ångesten och obehaget. De flesta med diagnosticerad pyromani är även i behov av social färdighetsträning. Någon farmakologisk behandling för ångesten och obehaget finns inte, utan behandlingen är omfattande och tar normalt flera år.¹⁵³

Det finns som ovanstående rapport uppmärksammar inget särskilt utformat vårdprogram för pyromaner. Lidberg & Wiklund menade i sin bok ”*svensk rättspsykiatri*” att fanns en del psykiatriska vårdformer för associerade psykiatriska problem, till exempel psykos, depression, alkoholproblem och så vidare. Återfall i nya bränder kan ske om personen hamnar i en likartad eller ny livskris likt den som var startskottet för tidigare brand. Därför är det viktigt att personen har en stödjande vårdkontakt under en lång tid, och att stödåtgärderna identifieras om det är så att personen hamnar i ett nytt riskfyllt läge. Pyromaner som anlagt ett stort antal bränder behöver strikta restriktioner med systematisk och omfattande tillsyn. När det gäller behandling av pyromaner och brandanläggare är man inte särskilt benägen att förlänga vårdvistelsen på institution. Ur ett vårdperspektiv och ur ett brottsförebyggande perspektiv är det viktigare att stödet varar en längre tid efter att de har lämnat institutionen. Varje brandanläggare bör efter sin vårdvistelse ha en etablerad kontakt med en läkare eller psykolog som kan ge ett terapeutiskt och övervakande stöd. Om pyromanen hamnar i en ny livssituation som gör att omständigheterna förändras bör det vara möjligt att intensifiera stödet, till exempel genom vård på en psykiatrisk klinik. Det bör även vara möjligt med ett samarbete mellan den psykiatriska vården och företagshälsovården.¹⁵⁴

4.2.5 Återfall

Återfallsrisken har ökat markant hos brandanläggare under de senare decennierna. Bo Gerle undersökte antalen återfall bland de brandanläggare som ingick i hans undersökning mellan 1931-1940. Detta var en av de första

¹⁵³ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 9.

¹⁵⁴ Se Lidberg och Wiklund, s. 374.

återfallsstudierna som rapporterades. Av de 260 deltagarna i hans studie fann han efter 10-25 års uppföljning ett enda återfall i mordbrand. Gerle beskriver den aktuella gärningspersonen som en psykiskt ”efterbliven” man som 12 år efter utskrivning från specialsjukhus anlade en brand. Återfall till andra typer av brott var däremot vanligare, tio procent av de inblandade återföll i annan kriminalitet.¹⁵⁵ Det bör betraktas att vårdtiderna på den tiden var avsevärt mycket längre än vårdtiderna är idag.¹⁵⁶ Av de vårdtiderna som Gerle betraktade var endast sju procent kortare än ett år, 29 procent hade en vårdtid på upp till sex år och 62 procent hade vårdtider som var längre än sex år.¹⁵⁷

I en svensk rättspsykiatrisk utredning av mordbrännare under åren 1977-1981 hade elva procent tidigare dömts för mordbrand och cirka en tredjedel av alla undersökta var tidigare kända i utredningar där man misstänkt dem för att ha anlagt bränder. Hälften av de undersökta hade anlagt mer än en brand. Det innebär att för hälften av de undersökta skulle en diagnosticering av pyromani kunna bli aktuellt om det räcker med en brand vid mer än ett tillfälle.¹⁵⁸

Enligt rapporten ”*Hur tänker en brandanläggare?*” framgår det att pyromani är en svårbehandlad diagnos med hög återfallsrisk. Enligt rapporten finns det olika uppgifter om återfallsriskerna, allt ifrån 35% enligt Kolko & Kazadin till 49% enligt FEMA 2001.¹⁵⁹

4.2.6 Rättspsykiatriskutredning

Den som begår ett allvarligt brott kan dömas till rättspsykiatrisk vård om den misstänkte led av en allvarlig psykisk störning när brottet begicks. För att avgöra huruvida den misstänkte led av en psykisk störning när brottet begicks eller inte, beslutar tingsrätten att en rättspsykiatrisk undersökning

¹⁵⁵ Se Gerle, Bo, *Nordisk tidsskrift för kriminalvetenskap*, publikation 47 s. 185-200.

¹⁵⁶ Se Lidberg och Wiklund, s. 369.

¹⁵⁷ Se Gerle, Bo, *Nordisk tidsskrift för kriminalvetenskap*, publikation 47 s. 190-200.

¹⁵⁸ Se Lidberg och Wiklund, s. 360.

¹⁵⁹ Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 9.

ska göras.¹⁶⁰ Det finns två typer av rättspsykiatriska undersökningar i Sverige, rättspsykiatrisk undersökning (RPU) och en §7-undersökning.¹⁶¹ Vid rättspsykiatriska undersökningar betraktas pyromani oftast som en i lagen allvarlig psykisk störning.¹⁶²

En §7-undersökning har som huvuduppgift att utreda om en allvarlig psykisk störning kan misstänkas föreligga hos den misstänkte. Om §7-undersökningen resulterar i att det finns en misstanke om att den misstänkte har begått handlingen under allvarlig psykisk störning kan en rättspsykiatrisk undersökning (RPU) vara befogad. Allvarlig psykisk störning är ett juridiskt koncept som innefattar en medicinsk, en social och en psykologisk del. Rättsmedicinalverket är den statliga myndighet i Sverige som utgör rättspsykiatriska undersökningar på uppdrag av domstolen. Den rättspsykiatriska undersökningen resulterar i ett underlag i form av ett utlåtande med en bedömning som domstolen senare har som underlag för deras beslut.¹⁶³

Den som bedöms lida av en allvarlig psykisk störning ska i första hand inte dömas till fängelse. För att kunna ta ställning till vilken påföljd som är aktuell i de enskilda fallen kan domstolen i brottmål begära en mindre rättspsykiatrisk undersökning av den misstänkte. I Sverige är det Rättsmedicinalverket som utför de rättspsykiatriska undersökningarna åt domstolarna. Rättsmedicinalverkets främsta uppdrag inom rättspsykiatri är att genomföra paragraf 7-undersökningar och rättspsykiatriska undersökningar där det görs en bedömning av den misstänkta personens psykiska tillstånd. De rättspsykiatriska undersökningarna resulterar i utlåtanden som till stor del får avgörande betydelse för påföljdsfrågan i det aktuella målet.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Se Sveriges domstolar, Rättspsykiatrisk vård.

¹⁶¹ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 8.

¹⁶² Se Gell, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*, s. 9.

¹⁶³ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 9.

¹⁶⁴ Se Rättsmedicinalverket, Rättspsykiatri.

I genomsnitt gör rättspsykiatrin ca 1300 mindre rättspsykiatriska undersökningar om året. En mindre rättspsykiatrisk undersökning tar ungefär en timme och resultatet visar om en större rättspsykiatrisk undersökning är att rekommendera. En större rättspsykiatrisk undersökning tar normalt upp till fyra veckor. Den större rättspsykiatriska undersökningen utförs av ett team bestående av rättspsykiatriker, psykologer, socialutredare och omvårdnadspersonal. Resultatet av rättsmedicinalverkets utlåtande visar om brottet som den häktade är misstänkt för har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. I genomsnitt genomgår ca 500 personer en större rättspsykiatrisk undersökning om året. Av dem blir knappt hälften överlämnade till den rättspsykiatriska vården.¹⁶⁵

4.3 Gärningsbeteende i förhållande till allvarlig psykisk störning.

Under hösten 2009 tillsattes en arbetsgrupp vid den Rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm vars huvuduppgift var att närmare undersöka relevansen av gärningsbeteende och gärningsanalys inom den utredande rättspsykiatrin. Inom gruppen bilades mindre grupper, som i första steget fick i uppgift att samla information om gärningsbeteende och relatera detta till allvarliga psykiska störningar. Arbetsgruppens resultat kom senare att resultera i rättsmedicinalrapporten ”*Gärningsbeteende och allvarlig psykisk störning – gärningsanalys inom den utredande rättspsykiatrin*”. Med gärningsanalys avses i rapporten en strukturerad genomgång, och analys av vad som skett vid ett eller flera gärningstillfällen.¹⁶⁶ Personerna som användes i studien, var personer som tidigare hade begått våldsbrott, däribland mordbrand, och som genomgått en rättspsykiatrisk undersökning under 2010 i Stockholm.¹⁶⁷

Gärningsanalys skiljer sig ifrån, men angränsar samtidigt till gärningsmannaprofilering och gärningsbeskrivning.

¹⁶⁵ Se Rättsmedicinalverket, Rättspsykiatri.

¹⁶⁶ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 8.

¹⁶⁷ *Ibid*, s. 12.

Gärningsmannaprofileringen används oftast när det saknas en gärningsman och har som huvuduppgift att ringa in möjliga gärningspersoner. Gärningsmannaprofileringen används för att bistå polisen i sitt spaningsarbete. Gärningsbeskrivningen är å andra sidan den redogörelse som åklagaren använder i sin stämningsansökan för att koppla samman handlingen med gärningspersonen. Gärningsanalysen finner vi inom rättspsykiatri och har som uppgift att beskriva händelseförloppet som skett under gärningen för att öka förståelse för hur och varför händelsen har uppstått. I de fallen som en gärningsanalys kommer till användning finns antingen en misstänkt (vid §7-undersökning) eller en tilltalad (vid rättspsykiatrisk undersökning).¹⁶⁸

Inom den internationella forskningen har det lagts fram argumentation för att en gärningsanalys av aktuell brottslighet bör ingå som ett obligatoriskt moment i den forensiska undersökningen av gärningspersoner, särskilt vid grova vålds- och sexualbrott. I gärningsanalysen klarläggs, sammanfattas och analyseras vad som har hänt i samband med gärningen. Informationen är betydelsefull för den rättspsykiatriska utredningsverksamheten, vid bedömning, behandling och riskbedömning av framtida återfall. Utöver utredningssyftet är det viktigt för den terapeutiska kontexten att patienten erkänner sitt ansvar, görs medveten om vad som triggat handlingen och föranlett den brottsliga gärningen.¹⁶⁹

Kunskapsläget i Sverige kring gärningsanalysen bland psykiskt störda lagöverträdare är i dagsläget bristfällig. Bortsett från ett fåtal studier, bland annat av Lindqvist år 1989 och Nordström år 2006 saknas det ett forskningsunderlag för gärningsanalysen hos lagöverträdare med psykiska besvär.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 12.

¹⁶⁹ *Ibid.*, s. 8.

¹⁷⁰ *Ibid.*, s. 9.

Resultatet av studien visade att gruppen av personer som deltagit var socialt belastade, mindre än hälften av gruppen saknade eget boende. Det visade sig vara stor skillnad mellan de manliga och kvinnliga deltagarna, där de manliga deltagarna ofta bodde hos sina föräldrar medan de kvinnliga deltagarna i allt fler fall bodde på institution. Enbart femton procent av gruppen hade vid brottets utförande arbete (däribland inkluderat svart arbetskraft). Utbildningsnivån var låg, 71% av deltagarna hade inte avslutat gymnasiala studier. En fjärdedel av de undersökta levde i ett förhållande och medelåldern var 34 år.¹⁷¹ Den våldshandling som hade föranlett den rättspsykiatriska undersökningen skiljde sig åt mellan män och kvinnor, där 12% av männen stod åtalad för mordbrand medan antalet var fler bland kvinnorna, 26%.¹⁷²

De personer som bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning var yngre än de personer som inte bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning. Personerna som levde i en parrelation vid tiden för gärningen ansågs mer sällan lida av en allvarlig psykisk störning. Något som noterades var att bland de få med utbildning, fanns en större sannolikhet att personen led av en allvarlig psykisk störning ju högre utbildning personen hade.¹⁷³

Studien visade att gruppen som hade begått dödligt våld och sexualbrott endast hade en liten andel som led av en allvarlig psykisk störning. Medan gruppen som hade begått andra våldsbrott, däribland mordbrand i allt större grad bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning.¹⁷⁴

Gärningsbeteendet i förhållande till tiden och platsen för gärningen visade sig ha en större betydelse. Att begå brottet på en vardag jämfört med helgdag (under tidsperioden fredag 18.00 till måndag 07.00) var en tydlig indikator på att utfallet blev allvarlig psykisk störning.¹⁷⁵ Avståndet mellan

¹⁷¹ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 15.

¹⁷² *Ibid*, s. 16.

¹⁷³ *Ibid*, s. 19.

¹⁷⁴ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 20.

¹⁷⁵ *Ibid*, s. 21.

hemmet och brottsplatsen kom också att ha en påverkan, genomsnittsavståndet var 8.1 km. Genomsnittsavståndet för mordbrand var 3.5 km. Avståndet visade att gärningspersoner som bedömdes vara allvarligt psykiskt störda begick sina brott närmare sitt hem än de som inte led av någon psykisk störning.¹⁷⁶

Relationen mellan gärningspersonen och offret visade sig också påverka utfallet av allvarlig psykisk störning. Vad gäller de gärningar där det i flest fall inte fanns något klart offer, var andelen gärningspersoner som ansågs lida av en allvarlig psykisk störning relativt hög. Gärningarna handlade främst om mordbränder.¹⁷⁷

Huruvida gärningspersonen utförde gärningen nykter eller onykter kom också att påverka utfallet för allvarlig psykisk störning. Det generella mönstret visade att de personer som utförde gärningen nyktra i högre utsträckning bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning, jämfört med de personer som var onyktra vid gärningstidpunkten.¹⁷⁸

Rapporten visar att det föreligger ett samspel mellan allvarlig psykisk störning och ett flertal olika gärningsbeteenden. Resultatet är av vikt för debatten kring vikten av en noggrann analys av gärningen som underlag vid forensiska bedömningar. Det uppmärksammas i rapporten att när resultatet tolkas ska det uppmärksammas att det är en undersökning som är utförd på gruppnivå och att det kan vara svårt att applicera den direkt på enskilda fall. Vidare är det viktigt att komma ihåg att de gärningsbeteende som anses ha ett samband med allvarlig psykisk störning i rapporten endast utgör en riktlinje och att det i enskilda fall kan vara helt andra faktorer som påverkar utfallet.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Se Sturup, Karlberg m.fl. 25.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 22.

¹⁷⁸ *Ibid.*, s. 24.

¹⁷⁹ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 29.

En generell trend som analysen visade var att desto allvarligare brottet var och desto mer renodlat kriminellt beteende hos gärningspersonen (planering, adekvat efterbrottsbeteende och motivbild) desto längre var sannolikheten att personen led av en allvarlig psykisk störning. Å andra sidan är det de personer som i de allt flesta fall genomgår en rättspsykiatrisk undersökning och en anledning till det kan bland annat vara att de står inför ett längre fängelsestraff jämfört med personer som går mindre allvarliga brott.¹⁸⁰

Sammanfattningsvis förekommer det en tydlig koppling mellan flera aspekter av gärningsbeteenden och allvarlig psykisk störning. Dels visade resultaten en koppling mellan allvarlig psykisk störning och gärningspersonens motiv samt val av offer. Det visade även en koppling mellan allvarlig psykisk störning, tidpunkt och plats för brottet samt hur planerat gärningen varit. En intressant koppling var att en relativt stor andel av de missbruksrelaterade gärningarna har koppling till allvarlig psykisk störning, trots att missbruk i sig själv generellt var kopplat till en lägre förekomst av allvarlig psykisk störning. En förklaring till det kunde vara att det inom gruppen av missbruksrelaterade gärningar fanns undergrupper med en hög förekomst av allvarlig psykisk störning. Det vore önskvärt att framtida forskning specialstuderade undergrupperna till de missbruksrelaterade gärningarna för att undersöka vilka faktorer som särskilde de individer som bedömdes lida av en allvarlig psykisk störning.¹⁸¹

¹⁸⁰ Se Sturup, Karlberg m.fl. s. 30.

¹⁸¹ *Ibid*, s. 31.

5 Är grynningspyromanen egentligen pyroman?

5.1 Pyromanikriterierna

Analyseringen av rättsfallen kommer att göras med hjälp av kriterierna som ställs upp i DSM-IV. I analysen av rättsfallen kommer övriga omständigheter som tagits upp i uppsatsen att återspeglas och en fullständig analys kommer göras. Fokus i analyseringen av rättsfallen utifrån kriterierna i DSM-IV ligger i att se om några av kriterierna uppfylls i rättsfallen.

Utgångspunkten i denna analys baseras på att det material som Tingsrätten och Hovrätten har baserat sina domar på är det material som vi hittar i de slutliga domarna. Självklart bör det beaktas att det inför huvudförhandlingen finns mer material i målet, men det som ligger till grund för domstolens beslut är det som speglas i domen.

Kriterierna som kommer användas är:

- A. Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd brand mer än vid ett tillfälle.
- B. Att personen upplever en inre spänning eller känslomässig upphetsning innan det att handlingen begås. (Spänningsuppbyggnad)
- C. Att personen är fascinerad av, intresserad av, attraherad av eller nyfiken på allt som har med eld att göra. Till exempel brandredskap, användningsområden, konsekvenser av bränder osv.
- D. Att personen upplever en lustkänsla, tillfredställelse eller lättnad när personen anlägger branden, bevittnar eller deltar i branden eller händelserna som följer därefter. (Spänningsreduktionen)¹⁸²
- E. Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning, för att ge uttryck åt en social eller politisk ideologi, för att dölja dennes kriminella handlingar, för att uttrycka vrede, för att hämnas, för att

¹⁸² Se Lidberg och Wiklund, s. 365.

förbättra sina levnadsomständigheter, som en reaktion på en vanföreställning eller hallucination eller som resultat på nedsatt omdömesförmåga. Exempel på nedsatt omdömesförmåga kan till exempel vara demens, mental retardation eller intoxication.

- F. Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt, eller med något annat diagnostiserat beteende, manisk episod eller antisocial personlighetsstörning.¹⁸³

5.2 Analys av gryningspyromanens domar avseende mordbränder

5.2.1 Morafallet

5.2.1.1 Tingsrätten

5.2.1.1.1 Omständigheterna

N.N. med rötter i Skåne hade under en längre period varit föremål för polisen, något han var trött på. N.N. tog därav sin röda Peugeot och åkte upp till Dalarna. Polisen däremot tänkte inte låta N.N. åka utan spaningsarbetet fortsatte även i Dalarna. I början av november 2005 var han övervakad av polisen dygnet runt.¹⁸⁴

På kvällen den 5 november 2005 åker N.N. i sin bil till Frosts knivfabrik i Mora. Med sig har han toalettpappersrullar och stearinljus. Han ställer toalettpappersrullen mot fasaden i skydd av en presenning, sätter stearinljuset i rullen och tänder ljuset. Därefter sätter han sig i bilen igen och kör till Triumfglass lager i Mora. Där placerar han en liknande ljusanordning innanför ett plastgaller och tänder ljuset. Det dröjer inte länge innan polisens spanare är på plats och upptäcker de två anordningarna. De filmar ljusen och släcker därefter dem. Plastgallret vid Triumfglass lager i

¹⁸³ Se Lidberg och Wiklund, s. 366.

¹⁸⁴ Se TR B1564-05, s. 4.

Mora hade börjat smälta och brinna, men inget som polisen inte klarade av att släcka själva. N.N. häktades därefter, misstänkt för båda bränder.¹⁸⁵

N.N. förnekar i polisförhören de aktuella gärningarna som han misstänkts för. När tingsrätten senare förordnar om en rättspsykiatrisk undersökning erkänner N.N. att han placerat ut ljusanordningarna och tänt ljusen. Den första sammansättningen i tingsrätten fann sig själv jäviga, vilket resulterade i att huvudförhandlingen fick tas om.¹⁸⁶ N.N. menar bestrider dock ansvar för försök till mordbrand eftersom han inte anser att han försökt anlägga en brand eller att det funnits fara för att en brand skulle uppstå.¹⁸⁷

5.2.1.1.2 Försök till mordbrand/grov mordbrand

Tingsrätten konstaterar att N.N. har vitsordat att han anbringat och antänt ljusanordningarna, däremot bestrider N.N. att han försökt anlägga en brand eller att det förelåg fara för att en brand skulle kunna uppstå.¹⁸⁸ N.N. uppger att han i Halmstad hittat en vätska som han trott var kylvätska och som han tagit med sig. N.N. uppger att han provat brännbarheten på vätskan och att den inte brunnit. Inte ens med hjälp av bensin. N.N. ska då ha kommit på att han med hjälp av ljusanordningarna och vätskan skulle kunna lura polisen. Han uppger att polisen skulle tro att han anlagt en brand, men att ljusanordningarna aldrig skulle kunnat brinna och att dem då skulle häktat honom. När N.N. då skulle kunnat bevisa motsatsen skulle staten varit tvungna att betala skadestånd till honom och på så sätt hade han tjänat pengar på det. N.N. valde knivfabriken eftersom kniv baklänges blev vink och han ville ge polisen en vink om vad han höll på med. Glasslagret eftersom man suger på glassar och det skulle vara en pik åt polisen.¹⁸⁹

Tingsrätten finner att det inte råder något tvivel om att det var N.N. som anordnat ljusarrangemangen, dels genom hans erkännande men även med

¹⁸⁵ Se TR B1564-05, s. 4.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*, s. 7.

¹⁸⁸ Se TR B1564-05, s. 7.

¹⁸⁹ *Ibid.*

stöd i den tekniska utredningen. Det är genom förhör med sakkunnig finner rätten det visat att det förelåg en konkret fara för omfattande förstörelse av annans egendom om båda bränderna skulle fullbordats. När N.N. lämnade platsen miste han kontrollen över elden och fullbordande därmed försöken. Vidare finns det en klar risk att om branden hade kommit lös skulle byggnaderna ha brunnit ner.¹⁹⁰

Vad gäller den vätska som ska ha använts för att dränka toalettrullarna, så visade den tekniska undersökningen att de innehöll ämnen från vegetabilisk olja, till exempel rapsolja, matolja med fler. Vidare finner Tingsrätten att det inte skulle förvånat om en person som N.N. skulle komma på en sådan idé, som för de flesta andra människorna skulle vara verklighetsfrämmande.¹⁹¹

N.N. har vidare inte kunnat ange närmare vart i Halmstad han hämtat vätskan på trots av att han ska ha befunnit sig på platsen två gånger. Tingsrätten finner att om det skulle varit kylvätska skulle det vid den tekniska undersökningen funnits andra ämnen än de som påträffats. Omständigheterna är därmed sådana att N.N.'s invändning om att han använt kylvätska anses motbevisade. Tingsrätten utgår därför i den fortsatta bedömningen ifrån att toalettrullarna varit preparerade med vegetabilisk olja.¹⁹²

Vad gäller försök till mordbrand konstaterar tingsrätten att det vid försöksbrott aldrig går att uppnå en fullständig visshet i den eventuella effekten vid ett fullbordat brott. Tingsrätten anser därmed att det som ska bedömas är om det förelåg konkret fara i de enskilda fallen för att det skulle börjat brinna i de närliggande byggnaderna.¹⁹³

Det har företagits en del undersökningar av ljusanordningarnas brännbarhet vid SKL. De resulterade i att ljusanordningarna inte började brinna, men påvisade också att förutsättningarna i laboratorium inte var likartade med

¹⁹⁰ Se TR B1564-05, s. 10.

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² *Ibid.*, s. 11.

¹⁹³ Se TR B1564-05, s. 11.

brottsplatserna i förhållande till vind och övrigt brännbart material.

Tingsrätten konstaterar att ljusanordningen vid glasslagret faktiskt kommit att antända och smälta närliggande plast.¹⁹⁴ Därmed anser tingsrätten att det inte finns någon tvivel om att det förelåg en konkret och beaktansvärd fara för att båda brotten kunde ha fullbordats.¹⁹⁵

Har N.N. haft insikt i handlingarnas utgångspunkt och har det funnits ett uppsåt? N.N. uppger själv att han inte ansåg att ljusanordningarna kunde börja brinna och att han inte hade uppsåt till mordbränderna. Tingsrätten finner dock att ljusanordningarna varit listigt utformade samt har placerats på platser där de inte varit lätta att upptäcka.¹⁹⁶ Tingsrätten ställer sig även kritisk till om staten faktiskt skulle betalat ut det skadestånd som N.N. hade hoppats på för att polisen skulle häktat honom. Tingsrätten landar i bedömningen att de finner att N.N. hade direkt uppsåt att anlägga bränderna i båda fallen och att han dessutom visste att försöken inte kom att resultera i något skadestånd.¹⁹⁷

Tingsrätten uppger att någon egentlig utredning om vilka värden som skulle gått till spillo vid fullbordat brott saknas, liksom hur tätbebyggt områdena varit. Tingsrätten anser att eventuella fullbordade brott inte har varit av allvarlighetsgraden att de kunnat likställas med uppsåtligt dödande av en annan människa. Därmed ska brottet inte anses som grovt.¹⁹⁸

5.2.1.2 Hovrätten

Hovrätten föranleder ingen annan bedömning än den som tingsrätten gjort, vare sig i frågan om skuld, rubricering, val av påföljd eller straffmätning. Tingsrättens dom avseende försök till mordbrand ska därav stå fast.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Se TR B1564-05, s. 12.

¹⁹⁵ *Ibid.*, s. 13.

¹⁹⁶ *Ibid.*, s. 14.

¹⁹⁷ Se TR B1564-05, s. 15.

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ Se HovR B5553-06, s. 3.

5.2.1.3 Kriterierna för pyromani

5.2.1.3.1 §7-rättspsykiatriskutredning

Tingsrätten har den 24 april 2006 inhämtat ett rättspsykiatriskt utlåtande. Av utlåtandet framgår att N.N. varken led av en allvarlig psykisk störning vid undersökningen eller under de begångna brotten.²⁰⁰

5.2.1.3.2 Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd brand mer än vid ett tillfälle.

Till en början nekar N.N. till de aktuella brotten, men under den rättspsykiatriska utredningen erkänner han att han tänt eld på ljusen²⁰¹ som av tingsrätten var att likställa med att försöka anlägga en brand.²⁰² N.N. anser själv att han inte avsiktligt anlagt dem, utan att det gjordes för att lura polisen och uppnå en ekonomisk ersättning.²⁰³ I den aktuella domen anläggs två bränder samma kväll. Innan den aktuella domen har N.N. varit misstänkt för flertalet bränder men inte blivit dömd för någon sådan. Det talar å ena sidan för att han tidigare kan ha anlagt bränder, men det finns inget styrker det.

Det finns inga omständigheter i domen eller i sammanfattningen av §7-utredningen som talar för- eller emot kriterierna b) att personen upplever en inre spänning eller känslomässig upphetsning innan det att handlingen begås (Spänningsuppbyggnad), c) att personen är fascinerad av, intresserad av, attraherad av eller nyfiken på allt som har med eld att göra eller d) att personen upplever en lustkänsla, tillfredsställelse eller lättnad när personen anlägger branden, bevittnar eller deltar i branden eller händelserna som följer därefter.

5.2.1.3.3 Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning, för att ge uttryck åt en social eller politisk

²⁰⁰ Se TR B1564-05, s. 16.

²⁰¹ *Ibid*, s. 7.

²⁰² *Ibid*, s. 10.

²⁰³ Se TR B1564-05, s. 14.

ideologi, för att dölja dennes kriminella handlingar, för att uttrycka vrede, för att hämnas, för att förbättra sina levnadsomständigheter, som en reaktion på en vanföreställning eller hallucination eller som resultat på nedsatt omdömesförmåga.

Det framgår av den aktuella domen att N.N. anlagt branden för att dels hämnas polisen men också för att han trott att han skulle uppnå en ekonomisk vinst genom skadestånd.²⁰⁴ Omständigheter som talar emot det aktuella kriteriet.

5.2.1.3.4 Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt, eller med något annat diagnostiserat beteende, manisk episod eller antisocial personlighetsstörning

Av den §7-utredning som framkommer endast att personen inte led av någon rättspsykiatrisk störning under det aktuella brottet. Vidare framkommer det inte av vare sig utredningen eller domen om personen lider av någon annan störning eller rättspsykiatrisk diagnos. Därav får vi utgå ifrån att personens agerande inte kan förklaras på något annat sätt.

5.2.2 Ystadsfallet

5.2.2.1 Tingsrätten

5.2.2.1.1 Omständigheterna

Natten mellan den första och andra december 2010 anläggs en brand i ett hyreshus i Ystad. Fastigheten är belägen på Bollhusgatan-Lingsgatan. Åtalad för branden är N.N. Utöver branden är N.N. även åtalad för förolämpning, ofredande, olaga hot, egenmäktigt förfarande, förgripelse mot tjänsteman, våldsamt motstånd och narkotikabrott. N.N. förnekar att han skulle gjort sig skyldig till någon brand.²⁰⁵

²⁰⁴ Se TR B1564-05, s. 8.

²⁰⁵ Se HovR B1198-11, del. 1.2.

N.N. är sedan tidigare misstänkt för ett stort antal bränder, där han gripits, anhållits och häktats men därefter släppts i brist på bevis. Det finns bara en tidigare dom om likartad brottslighet som är den från 2006, där N.N. döms för försök till mordbrand. Detta har medfört att polisen är intresserade av N.N. och under större delarna av 2010 är han föremål för spaning. Den 1 december 2010 delges N.N. av två poliser ett utdömt vite som får hans humör att förändras. Han uppträder hotfullt och uttalar ”nu kommer det hända grejer igen” och på frågan om vad som kommer hända svarar han ”så som det hänt tidigare”.²⁰⁶

Han blir föremål för spaning igen den 1 december 2010, men lyckas som tidigare att vifta av sig polispatrullerna efter dagen. Omkring kl. 22.00 har polisen fortsatt inte hittat honom och de bestämmer istället att bevaka tingsrätten och konstmuseet för att skydda dessa objekt. En av patrullerna hamnar utanför Bollhusgatan 8, utan vetskapen om att N.N. under den perioden befinner sig i den aktuella fastigheten. Klockan 02.36 kliver N.N. ut genom porten till hyresfastigheten och kort därefter upptäcker flera av poliserna runtomkring området att det ryker från fastigheten och känner lukten av brandrök. N.N. grips, en brand lokaliserar på vinden och hyreshuset evakueras, sammanlagt befanns sig 17 personer hemma.²⁰⁷

N.N. tillstyrker mycket av den aktuella berättelsen, men anser själv att han kom till hyresfastigheten någon gång efter klockan 17. Att han tidigare manipulerat ett av låsen till ett förrådsutrymme, det var fortfarande manipulerat att han kunde därav öppna förrådsutrymmet utan problem. På vinden rökte han cannabis, lyssnade på musik och ska någon gång mellan klockan 20 och 21 ha somnat. Han vaknade av att det senare under natten luktade rök och upptäckte då branden varpå han lämnade fastigheten. Eftersom han inte ville förknippas med branden så larmade han inte räddningscentralen eller varnade de boende i huset.²⁰⁸

²⁰⁶ Se HovR B1198-11, del. 1.2.

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

5.2.2.1.2 Mordbrand/Grov mordbrand

Tingsrätten finner att det är utrett att branden utbrutit på vinden och att det funnits två separata primärbrandområden på vardera sida om vindskorridoren. Den ena branden uppkom i ett av vindsförråden och den andra i vindskorridoren. Det har inte varit möjligt att i målet fastställa vilken tid branden startat. Vidare har statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) fastslagit att branden inte uppkommit på naturligt sätt. Vittnen har förklarat att ena vindsdörren varit uppställd med hjälp av filter från vinden.

Tingsrätten finner därav styrkt att branden varit anlagd, och att dörren på vinden ställts upp i samband med att branden anlagts.²⁰⁹

Det har anlagts i ett hyreshus där det funnits 17 hyresgäster hemma i sina lägenheter. Sakkunnigutlåtande från brandingenjörer och Sydöstra Skånes Räddningstjänstförbund har visat att det förelegat en risk för rök- och brandspridning från vinden till hela huset. En sådan spridningsrisk har inneburit en påtaglig fara för de boendes liv och hälsa, samt risk för omfattande förstörelse av annans egendom.²¹⁰

Frågan för Tingsrätten att reda ut blir då vem som är gärningspersonen till den ovan anlagda branden? Tingsrätten börjar med att fastställa att det enligt vittnen och N.N:s egna utlåtande är fastställt att han befann sig på den aktuella vinden den aktuella natten. De konstaterar också att tiden från det att N.N. lämnar hyreshuset fram tills att branden upptäcks ligger mycket nära varandra. Den tekniska undersökningen resulterade i att ullfibrerna som fanns på N.N:s kläder matchade ullfibrerna som återfanns på en matta på vinden. På kläderna återfanns även sotflagor som tingsrätten anser talar för att N.N. befunnit sig i närheten av brandhärden i samband med att branden anlagts.²¹¹

²⁰⁹ Se HovR B1198-11, del. 1.8.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

Strumporna som N.N. hade trätt utanpå sina skor anser tingsrätten inte att det finns någon rimlig förklaring till om det inte vore för att förhindra att avtrycken från sulorna skulle kunna identifieras. Motivet till branden anses vara hämnd gentemot myndigheterna för den orättvisa som de utsätter N.N. för. Vidare återfanns det inte andra fotspår på innergården eller utanför porten än N.N:s och ingen annan person anses ha lämnat hyreshuset efter midnatt. Att N.N. inte heller larmade räddningstjänsten eller på annat sätt varnade de boende tolkar tingsrätten som att han själv anlagt branden. Tingsrätten finner på de grunder att det är uteslutet att någon annan än N.N. kan ha anlagt branden.²¹²

Tingsrätten finner enligt ovanstående resonemang att det är ställt utom rimligt tvivel att det är N.N. som har anlagt de aktuella bränderna. Branden har inneburit en påtaglig fara för de boende i husets liv och hälsa liksom fara för omfattande förstörelse av annans egendom. Tingsrätten anser att N.N. måste ha insett den fara han orsakat. Branden anlades i ett hyreshus i centrala Ystad nattetid, då de boende förväntats sova. Branden anlades i ett låstvindsutrymme vilket gjort den svår upptäckt. N.N. anses därmed på ett hänsynslöst sätt ha utsatt de 17 hyresgästerna för en påtaglig fara för deras liv och hälsa. Tingsrätten finner av den anledningen att den aktuella branden är att betrakta som grov mordbrand.²¹³

5.2.2.2 Hovrätten

I Hovrätten har förutom Tingsrättens underlag hållits förhör med ytterligare två poliser och med anledning av de förhören ställdes ytterligare frågor till N.N. i ett nytt förhör. Poliserna berättade att man inte visste var N.N. var den aktuella kvällen och att man därav inte heller letade i den aktuella byggnaden. Vidare hade den ena polisen fått till sig av N.N. att han haft strumporna utanpå skorna för att inte avsätta skoavtryck. Något som N.N. i det nya förhöret menade var sagt för att förorsaka polisen onödigt utredningsarbete.²¹⁴

²¹² Se HovR B1198-11, del 1.8.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ *Ibid.*, del 2.

Hovrätten gör samma bedömning och kommer fram till samma slutsats att branden är anlagd, att den inneburit fara för annans liv och hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom och att den därav är att anse som mordbrand. Hovrätten anser liksom tingsrätten att omständigheterna i det aktuella fallet medför att mordbranden är att betrakta som grov. Vidare finner hovrätten på samma underlag som tingsrätten att N.N. är gärningsmannen. Hovrätten fastställer tingsrättens dom utan några ändringar.²¹⁵

5.2.2.3 Kriterierna för pyromani

5.2.2.3.1 §7-rättspsykiatriskutredning

Tingsrätten inhämtade i det aktuella målet in ett läkarintyg i enlighet med §7 lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. Intyget utfärdades av överläkare S Ola Thulin vid rättsmedicinalverkets Rättspsykiatriska avdelning i Göteborg.²¹⁶

Av §7-utredningen framkom det att N.N. var en man med en otillfredsställande uppväxt som tidigt hamnat i missbruk och kriminalitet. Han fullföljde skolan, har under en period haft arbete och var gift i 20 år. Han saknar sedan länge såväl bostad som arbete. N.N. har haft sporadisk kontakt med psykiatri främst på grund av hans cannabissmissbruk. Han har vid ett fåtal tillfällen uppvisat psykotiskt beteende men som högst troligt berodde på hans missbruk. Han har inte fått någon kontinuerlig vård från psykiatri eller missbruksvården.²¹⁷

Det framkommer att N.N. tidigare är dömd för omfattande kriminalitet, varpå fängelse varit påföljden stort antal gånger samt att han vid flertalet tillfällen varit misstänkt för mordbrand. I det aktuella målet är han åtalad för mordbrand, vilket han själv nekar till. I psykiskt hänseende mår N.N. dåligt,

²¹⁵ Se HovR B1198-11, del 2.

²¹⁶ *Ibid*, del 3.

²¹⁷ *Ibid*.

enligt honom själv främst på grund av de trakasserier som han utsätts för av polisen och myndigheterna. Den nu aktuella undersökningen och tidigare medicinska underlag talar starkt för att den tidigare ställda diagnosen antisocial personlighetsstörning är korrekt. Inget är enligt lagen att bedöma som allvarlig psykisk störning och därav finns det inga skäl för straffrättslig särbehandling.²¹⁸

5.2.2.3.2 Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd brand mer än vid ett tillfälle.

Det framgår av den aktuella domen att N.N. blivit dömd för ett försök till mordbrand i 2006. Vidare framgår det av åklagarens framställning av omständigheterna i det aktuella målet att N.N. varit misstänkt för att ha anlagt ett flertal bränder tidigare och att han i samband med det blivit gripen, anhållits och häktats men att han därefter släppts i brist på bevisning. Vidare framgår det att N.N. på dagen för brottet ska ha sagt till två poliser att nu kommer det hända grejer, och med det menade han sånt som hänt tidigare. Något som av polisen uppfattades som att det snart kom att brinna igen.²¹⁹ Enligt N.N. själv menade han att det skulle komma att kosta polisen utredningstimmar och därmed pengar.²²⁰

Det finns inga omständigheter i domen eller i sammanfattningen av §7-utredningen som talar för- eller emot kriterierna b) att personen upplever en inre spänning eller känslomässig upphetsning innan det att handlingen begås (Spänningsuppbyggnad), c) att personen är fascinerad av, intresserad av, attraherad av eller nyfiken på allt som har med eld att göra eller d) att personen upplever en lustkänsla, tillfredsställelse eller lättnad när personen anlägger branden, bevittnar eller deltar i branden eller händelserna som följer därefter.

5.2.2.3.3 Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning, för att ge uttryck åt en social eller politisk

²¹⁸ Se HovR B1198-11, del 3.

²¹⁹ *Ibid*, del 1.2.

²²⁰ *Ibid*, del 1.7.

ideologi, för att dölja dennes kriminella handlingar, för att uttrycka vrede, för att hämnas, för att förbättra sina levnadsomständigheter, som en reaktion på en vanföreställning eller hallucination eller som resultat på nedsatt omdömesförmåga.

Det finns flera faktorer och omständigheter som talar för att motivet bakom den aktuella mordbranden är hämnd. Dels uttrycker N.N. själv att han blir trakasserad och orättvist behandlad av myndigheterna och däribland av polisen. På den aktuella brotts dagen uttalar han hot som av polisen tolkas som att det kommer brinna igen.²²¹ Även om N.N. nekar till det aktuella brottet så framgår det vid flertalet av gånger att N.N. säger saker för att påkosta polisens arbete och för att förhindra och försvara för dem som han tycker är efter honom.²²² Omständigheter som talar för att N.N. gör allt som står i hans makt för att när det är möjligt försvåra för myndigheterna, eftersom han tycker att han blir orättvist behandlad av dem.

5.2.2.3.4 Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt, eller med något annat diagnostiserat beteende, manisk episod eller antisocial personlighetsstörning

Utifrån förhören och domskälen finns det inget som talar för att N.N. skulle lida av någon annan diagnos. I sammanfattningen av §7-utredningen framgår det att N.N. sedan tidigare har blivit diagnosticerad med diagnosen antisocial personlighetsstörning. Vidare skriver överläkaren i sin utredning att de medicinska underlag som lämnats i samband med den aktuella §7-utredningen talar för att den tidigare diagnosticeringen stämmer.²²³ Det medför enligt kriterium E att pyromani inte föreligger eftersom hans beteende enligt §7-utredningen kan förklaras med hans antisociala personlighetsstörning.

²²¹ Se HovR B 1198-11, del 1.2.

²²² *Ibid*, del 1.7.

²²³ *Ibid*, del 3.

5.2.3 Köpingfallet

5.2.3.1 Tingsrätten

5.2.3.1.1 Omständigheterna i Arboga

Midsommardagens morgon den 24 juni 2017 brinner det i en äldre träfastighet på Dragmansgatan 6 i Arboga kommun. En förbipasserande person upptäcker branden och larmar räddningstjänsten som snabbt är på plats och påbörjar släckningsarbetet.²²⁴ Branden ska ha anlagts i ett omklädnings-skåp av stål. Under släckningsarbetet kastades skåpet ut ur huset och kom sedan att ligga på gården utanför. Polisen spärrade inte av området, vilket senare kom att kritiseras med utgångspunkt i bevissäkringen. Den tekniska bevisningen på platsen pekade på en mansperson men som inte hade matchade DNA med N.N. Någon övrig teknisk bevisning kom inte heller att knyta N.N. till platsen.²²⁵

Åklagaren anser att N.N. är rätt gärningsperson även om det inte finns någon teknisk bevisning som styrker det, med anledning av det material som påträffades i N.N.'s mobiltelefon. Vidare ska N.N. ha fyllt i ett kontaktformulär på polisens hemsida där det framkommit argstinta krav som skulle uppfyllts till midsommar.²²⁶ N.N. ska även till sin kontaktperson inom polisen ha skickat hotfulla sms med krav, om dessa krav inte uppfylldes till midsommar skulle N.N. ta ett kliv framåt. N.N. ska ha uttryckt att han inte hade något att förlora på att köra en runda till med polisen. N.N. misstänktes först för det aktuella brottet i samband med branden i Köping den 4–5 december 2017. Eftersom det dröjde så långt efter branden tills misstanke väcktes var bevisningen bristfällig.²²⁷

N.N. ska i början av 2018 till sin kontaktperson inom polisen ha skickat ett meddelande med budskapet att N.N. blivit upprörd och att det med stor sannolikhet märktes när han var i Arboga. Vidare ska han ha skrivit att han

²²⁴ Se TR B334-18, s. 5.

²²⁵ *Ibid.*, s. 6.

²²⁶ *Ibid.*, s. 7.

²²⁷ Se TR B334-18, s. 8.

kommer fortsätta på samma sätt som i Ystad. Att han hade satt igång, att det var polisen som inte har följt uppmaningen och att han tänkte fortsätta. På N.N's telefon ska det även ha påträffats bilder på den aktuella byggnaden i Arboga.²²⁸

5.2.3.1.2 Mordbrand

Tingsrätten konstaterar att den aktuella branden varit anlagd, även om polisen inte säkrat omklädningskåpet som bevismaterial.²²⁹ De meddelanden som N.N. ska ha skickat till polisen samt bilderna på den aktuella byggnaden anser tingsrätten är besvärande för N.N. Emellertid saknas all form av bevisning som binder N.N. till att överhuvudtaget ha varit i Arboga den aktuella dagen.²³⁰ Tingsrätten finner att det inte är ställt utom rimlig tvivel att det var N.N. som anlagt branden eller om han ens befunnit sig i Arboga den aktuella dagen. Åtalet kan därmed inte bifallas.²³¹

5.2.3.1.3 Omständigheterna i Köpinge

På morgonen den 5 december 2017 upptäcker personal på Socialförvaltningen i Köping att någon har försökt anlägga en brand i ett av kontorsrummen. Händelsen ska ha inträffat någon gång mellan kvällen den 4 december fram till morgonen den 5 december. Fönstret till kontoret var delvis sönder, på golvet påträffades vegetabilisk olja, sladden till ljusstaken var brännskadad samt att något hade brunnit på skrivbordet.²³² Ett vittne ska ha sätt två män utanför socialkontoret morgonen ca kl. 06 den 5 december, men kände inte igen männen.²³³ Socialchefen på socialförvaltningen i Köping har berättat att han vidtagit åtgärder för att försöka få N.N. att flytta till Köpings kommun under 2017.²³⁴

²²⁸ Se TR B334-18, s. 9.

²²⁹ *Ibid*, s. 7.

²³⁰ *Ibid*, s. 9.

²³¹ Se TR B334-18, s. 10.

²³² *Ibid*, s. 19.

²³³ *Ibid*, s. 20.

²³⁴ Se TR B334-18, s. 18.

Platsundersökningen visade att gärningspersonen knackat hål på fönstret utifrån. Med hjälp av en bit kartong hållt in den vegetabiliska oljan och därefter tänt eld på en pappersbit och rullat in den med hjälp av kartongen. Pappersbiten ska ha landat på skrivbordet, medan oljan träffat golvet. Vid analys hos nationellt forensiskt centrum (NFC) visade det sig att det var rapsolja eller matolja som använts. Raps- och matolja är i sig inte särskilt brandfarligt, men till skillnad från andra brandfarligare ämnen så brinner dem länge och med hög låga när de väl fattat eld.²³⁵ Vidare utesluts att det är ljusstaken som antänt eller startat branden.²³⁶

Det förelåg en stor spridningsrisk vid en eventuell brand och rökutveckling till övriga utrymmen i byggnaden. Vidare ansågs den brinnande pappersbiten vara utom gärningspersonens kontroll när den ska ha rullat ner för kartongen.²³⁷ På fönstret och kartongbiten återfanns DNA som matchade N.N.'s DNA.²³⁸ Vidare har N.N.'s busskort använts från Köping morgonen den 5 december, N.N. fångades även på en övervakningskamera som styrker att det var han som använde kortet. N.N. ska även ha köpt mat på McDonalds, vilket styrker att han varit i Köping den aktuella morgonen.²³⁹

N.N. blev i Moras tingsrätt den 21 juni 2006, och senare i Svea hovrätt dömd för försök till två mordbränder. Tillvägagångssättet vid de två mordbränderna var att N.N. hade placerat två toalettrullar indränkta i vegetabilisk olja med två brinnande stearinljus på två olika platser.²⁴⁰

N.N. vägrade medverka till utredningen samt svara på några frågor under förhandlingen i tingsrätten. N.N. nekar till alla aktuella anklagelser.²⁴¹

²³⁵ Se TR B334-18, s. 22.

²³⁶ *Ibid.*, s. 23.

²³⁷ *Ibid.*

²³⁸ Se TR B334-18, s. 24.

²³⁹ *Ibid.*, s. 25.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ Se TR B334-18, s. 25.

5.2.3.1.4 Försök till mordbrand/ grov mordbrand.

Tingsrätten finner att det är utrett att branden varit anlagd. Frågan blir då om branden ska rubriceras som fullbordad mordbrand, grov mordbrand eller försök till mordbrand. Samt vem som är gärningspersonen? Tingsrätten inleder med att konstatera att N.N's DNA funnits på tre olika ställen på den aktuella brottsplatsen. Tingsrätten anser att det styrker att N.N. befunnit sig på den aktuella platsen och anser att det är orimligt att någon annan skulle ha placerat N.N's DNA på brottsplatsen. Busskortet, övervakningsfilmerna och inköpen på McDonalds styrker vidare att N.N. befunnits sig i Köping den 5 december 2017.²⁴²

N.N. har tidigare dömts för likartad brottslighet där han använts sig av liknande metod vilket talar för att han är bekant med brottsmetoden. Att använda vegetabilisk olja för att anlägga brand har vidare visat sig vara en ovanlig metod. Tingsrätten finner med anledning av ovanstående att det är ställt utom rimligt tvivel att N.N. är gärningspersonen.²⁴³ Tingsrätten anser att N.N's tystnad påverkat bevisvärderingen i avseendet att han inte har lämnat någon förklaring till det som framkommit i utredningen.²⁴⁴

Är det en fullbordad mordbrand eller ett försök till mordbrand? Tingsrätten finner att det förelegat en betydande risk att en brand och rökutveckling hade kunnat sprida sig till övriga utrymmen i byggnaden. Eftersom det enbart varit pappret som brunnit och att detta självslocknat/brunnit upp på skrivbordet finner tingsrätten inte att elden har kommit lös. Därav är det inte tal om en fullbordad brand men ett försök till eftersom faran för att brottet skulle fullbordats funnits oh att det endast varit tillfälliga omständigheter som inneburit att det inte blev aktuellt. Bland annat omständigheten att gärningspersonen inte kunnat kontrollera pappersbiten när denna via kartongen förts in i rummet.²⁴⁵

²⁴² Se TR B334-18, s. 27.

²⁴³ *Ibid.*

²⁴⁴ *Ibid.*, s. 28.

²⁴⁵ Se TR B334-18, s. 28.

Är försöket till mordbranden att betrakta som grov? Bestämmelserna återfinns i 13:2 BrB, där tingsrätten fastställer att det finns vissa omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen om en mordbrand är att anse som grov. Tingsrätten poängterar att listen inte är uttömmande, men vid bedömningen om branden anses grov ska beaktas om branden anlagts i tätbebyggt samhälle där den lätt kunnat sprida sig. Tingsrätten anser att byggnaden varit belägen i tätbebyggt samhälle, men att risken för spridning utanför den aktuella byggnaden varit liten om inte obefintlig.²⁴⁶

Tingsrätten finner att N.N's motiv till brottet varit hämnd mot myndigheten. Socialförvaltningens huvuduppgift är att hjälpa utsatta människor. Kan mordbranden betraktas som grov med anledning av att socialförvaltningens lokaler är av särskilt betydelse? Tingsrätten finner att enbart ett hämndmotiv inte kan ligga till grund för om brottet är att bedöma som grovt. Vidare finner tingsrätten inte att socialförvaltningens lokaler är av särskild betydelse. Brottet anses med anledning av ovanstående resonemang inte uppfylla kriteriet för grovt brott.²⁴⁷

5.2.3.2 Kriterierna för pyromani

5.2.3.2.1 7§-rättspsykiatriskutredning

Tingsrätten inhämtade en 7§-rättspsykiatriskutredning. Av det rättspsykiatriska utlåtandet framgår att N.N. har begått den aktuella handlingen under påverkan av psykisk störning. Den psykiska störningen bedöms dock inte vara allvarlig. När den rättspsykiatriska undersökningen genomfördes led N.N. inte av någon allvarlig psykisk störning. Rättspsykiatrin fann inga förutsättningar för att överlämna N.N. till rättspsykiatrisk vård.²⁴⁸

²⁴⁶ Se TR B334-18, s. 29.

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ *Ibid.*, s. 38.

5.2.3.2.2 Att personen har planerat en i förvägen avsiktligt anlagd brand mer än vid ett tillfälle.

N.N. har sedan tidigare två domar om likartad brottslighet. 2006 dömdes han för försök till mordbrand och 2011 dömdes han för grov mordbrand. Utöver det har N.N. varit misstänkt för ett stort flertal bränder runt om i Sverige och har vid flertalet tillfällen gripits, anhållits och häktats misstänkt för olika mordbränder men släppts i brist på bevisning.²⁴⁹

N.N. förnekar det aktuella brottet och har även i tidigare avgöranden förnekat det han stått åtalad för och senare dömts för. Däremot ska N.N. i andra sammanhang än i domstol ha uttalat att han är ansvarig för flertalet bränder runt omkring i Sverige. Det som talar för att N.N. indirekt tar på sig åtminstone sitt smeknamn gryningspyromanen, är mailadressen som upptäcktes i Köping-fallet med i samband med en barnpornografihärva. Där N.N. erkänner att han använder mailadressen:

gryningspyromanen@gmail.com. Hans motivering till den aktuella mailadressen är att han vill bevara sitt varumärke. Något som indirekt talar för att han åtminstone står vid det smeknamn som används i media.²⁵⁰

Det finns inga omständigheter i domen eller i sammanfattningen av §7-utredningen som talar för- eller emot kriterierna b) att personen upplever en inre spänning eller känslomässig upphetsning innan det att handlingen begås (Spänningsuppbyggnad), c) att personen är fascinerad av, intresserad av, attraherad av eller nyfiken på allt som har med eld att göra eller d) att personen upplever en lustkänsla, tillfredsställelse eller lättnad när personen anlägger branden, bevittnar eller deltar i branden eller händelserna som följer därefter. Det är dessutom omständigheter som blir svåra att utläsa ur Köping-fallet eftersom N.N. vägrar att medverka överhuvudtaget.

5.2.3.2.3 Att personen inte anlägger branden för ekonomisk vinning, för att ge uttryck åt en social eller politisk

²⁴⁹ Se HovR B1198-11, del 1.2.

²⁵⁰ Se TR B334-18, s. 13.

ideologi, för att dölja dennes kriminella handlingar, för att uttrycka vrede, för att hämnas, för att förbättra sina levnadsomständigheter, som en reaktion på en vanföreställning eller hallucination eller som resultat på nedsatt omdömesförmåga.

N.N. ger inte själv uttryck för att han utfört handlingen i vrede eller för att hämnas, däremot finns det omständigheter som gör att tingsrätten gör bedömningen att motivet är hämnd. N.N. har vid flertalet av bränderna bland annat branden i Arboga som han frias från uttalat ett hot om agerande om inte myndigheten gör som han vill inom en viss tidsram. Vidare har likartade händelser inträffat i samband med Köping-fallet. Omständigheter som talar för att N.N. framför vad han vill ska hända inom en viss tidsram och där det finns ett hot om att annars kommer det hända andra saker. Han refererar aldrig till att han kommer tända eld på saker, men han kan till exempel referera till städer eller områden där det tidigare brunnit, med en förklaring om att ni vet vad som kommer hända.

Det talar emot att N.N. skulle uppfylla kriteriet eftersom handlingen bedöms ha utförts som hämnd.

5.2.3.2.4 Att personens diagnos inte kan förklaras på något annat sätt, eller med något annat diagnostiserat beteende, manisk episod eller antisocial personlighetsstörning

I §7-utredningen framgår inte att N.N. lider av någon annan rättspsykiatrisk diagnos. Det som framgår är att han begått handlingen under rättspsykiatrisk störning som ej bedöms vara allvarlig.²⁵¹ Från Ystad-fallet vet vi dock att N.N. sedan tidigare är diagnosticerad med diagnosen antisocial personlighetsstörning. En sådan diagnos innebär att kriteriet inte är uppfyllt eftersom personens agerande kan förklaras utifrån den antisociala personlighetsstörningen.

²⁵¹ Se TR B334-18, s. 38.

6 Reflektion

6.1 Utvecklingen av den svenska mordbrandsbestämmelsen

Utan att djupdyka allt för långt tillbaka i tiden ser man klart och tydligt att 1864 års strafflag blev en konflikt i tiden. Det var en tidsperiod där straffrätten diskuterades livligt i samhället och övergången från tidigare tankesätt var under utveckling. Med det sagt blev 1864 års strafflag en produkt som från många håll och kanter kritiserades och som inte ansågs vara färdig även efter den trätt i kraft. Detta medförde i sin tur att delar av lagstiftningen fick omarbetas i takt med samhällets förändring.

En av de förändringar som gjordes var framför allt det arbete som straffrättskommittén genomförde i sitt betänkande, SOU 1944:69. Det kom senare att ligga till grund för den brottsbalken som vi har idag (1962:700). Än idag nästan 80 år efter betänkandet stod färdigt är många av de straffrättsliga principerna de samma.

Den största skillnaden från 1864 års lagstiftning i förhållande till nutidens Brottsbalk är framförallt brottsrubriceringen av mordbrand och vilka omständigheter i brottet som man ansåg var mest ödeläggande. Innan SOU 1944:69 rubricerades mordbrand som skadegörelse genom eld eller på annat sätt. Efter SOU 1944:69 separerade man skadegörelsebrott från de brott som kom att betraktas som allmänfarliga. Anledningen till den uppdelningen var framförallt att man omvärderar skyddsintressena och förutsättningarna för de allmänfarliga brotten. I skadegörelsebrottet låg fokus på skadan som uppstod till följd av brottet. När de allmänfarliga brotten fick en egen kategori flyttades fokus från den faktiska skadan till den fara som brottet i sig medför. Det medförde dels att den faktiska skadan inte längre var lika aktuell samt att det skyddsintresset stärktes eftersom fara i sig själv räckte.

Brotten mot enskilda och dennes egendom skiljer sig på en viktig punkt från brotten mot det allmänna. Framför allt handlar det om att i brotten mot enskilda och dennes egendom måste man kunna fastställa ett hot kopplat till en konkret person. Något som man ansåg att om man vid mordbrand skulle behöva fastställa mot vem hotet var riktat så kanske man aldrig lyckas få fast personen bakom brottet. Skyddsintresset flyttades alltså från att hotet var riktat mot en person, till att hotet i sig var tillräckligt oavsett vem eller vad det var riktat mot. Lagstiftarna flyttade fokus från den enskilda individen till omgivningen i det stora hela. Det innebar att tidigare skulle faran vara riktad mot en specifik person. I den nya definitionen är farerekvisitet uppfyllt när någon eller något, oavsett vad eller vem är föremål för faran som brottet medför.

För att kriminalisera fara tidigt i en process krävs att skyddsintresset är av stor vikt eftersom rättssäkerheten och den enskildes intressen till viss del sätts på sin spets. Skyddsintresset vid mordbrand anses vara av så stor vikt att motivet bakom brottet, det som normalt är den avgörande delen för huruvida man kan bevisa att gärningspersonen begått brottet eller inte, inte längre är av betydelse. Om man vid brand i ett flerfamiljshus skulle behöva fastställa mot vilken enskild individ i huset som branden var riktad mot, skulle antalet mordbränder som klaras upp med stor sannolikhet vara betydligt färre än vad som är fallet idag. Det bör det uppmärksammas att mordbränder idag redan är svårlösta brott eftersom bevisen oftast förstörs i branden och därmed inte kan kopplas till gärningspersonen.

En av de större förändringarna som kom att utvecklas i strafflagstiftningen var att man i 1864 års strafflag hade räknat upp alla föremål som kunde bli föremål för mordbrand. Det innebar att om man satte eld till egendom som inte var uppräknad i mordbrandsbestämmelserna så kunde mordbrand inte bli aktuellt. Det avskaffades genom 1948 års strafflag där lydelsen kom att bli allt mer generell. I dagens brottsbalk är ordalydelsen fara för någons liv eller hälsa eller för omfattande skada på annans egendom. På så sätt har man tagit bort begränsningarna och öppnat upp för en bredare tillämpning.

Tillämpningen är dock begränsad genom praxis där begränsningen sker genom en bedömning av egendomens värde.

Egendom delas upp i ekonomiskt och ideellt värde. Det ekonomiska värdet kan vi utläsa ur rättsfallet NJA 1980 s. 191 där en lastbil värd 90 000kr utsattes för brand. I rättsfallet ansåg HD inte att det ekonomiska värdet var så pass stort att det skulle omfattas av mordbrandsbestämmelserna. HD tillämpade istället bestämmelserna för skadegörelse. I rättsfallet NJA 1981 s. 604 görs en annan bedömning där HD istället värderar egendomens ideella värde. I det aktuella fallet förstörs bohag till ett värde om 60 000kr. HD fastställer i det avgörandet att det ideella värdet på egendom kan värderas högre än det ekonomiska värdet. Bedömningen grundas på den egendom som inte kan ersättas ekonomiskt i ett bohag, exempelvis minnen, foton, ting från barndomen etc.

Det vi kan se i rättstillämpningen av nutidens brottsbalk är att även om tillämpningen i ordalydelse är bredare än tidigare strafflagstiftning förekommer det begränsningar genom praxis. Frågan blir då om lagstiftningen blivit mindre rättssäker? Förutsägbarheten har visserligen minskat gentemot tidigare strafflag eftersom det av den lagstiftningen framgick exakt vilken egendom som kunde bli föremål för mordbrand. I dag blir det istället fråga om värdering av egendomen och inte enbart ekonomisk värdering utan även ideell värdering. Det gör det i vissa avseenden betydligt svårare att förutse vilka straffrättsliga bestämmelser som kan aktualiseras. Om vi till exempel tar lastbilen i rättsfallet från 1980, hade det då gjorts en annan bedömning om innehållet i lastbilen var ett flyttlass från en villa innehållande egendom av ideellt värde? Med andra ord bör den som planerar att tända eld på annan egendom undersöka det ekonomiska och ideella värdet för att veta inom vilken kategori brottet kommer falla.

Av förarbetena till lagstiftningen framgår det att värdet på byggnaden inte är av större betydelse om byggnaden är en bostad där någon bor. Då bör det alltid betraktas som mordbrand. Om det däremot är en byggnad som inte

används som bostad så bör värdet vara avgörande för huruvida mordbrand är aktuellt eller inte. Detta styrks ytterligare i avgörandet avseende det ideella värdet från 1981, där HD fastställer att det ideella värdet är av större betydelse än det ekonomiska värdet.

Något som kan ifrågasättas vid övergången till nutidens brottsbalk är motiveringen bakom strafflindringen av mordbrandsbestämmelserna. Motiveringen bakom strafflindringen var att standarden på husbyggena i samhället hade ökat vilket skulle minska samhällsfaran. Man hade gått från att bygga hus av trä till att bygga hus av andra material som var mindre brandfarliga, till exempel betong, sten, tegel etc. Visserligen låter det fullt rimligt att ett trähus brinner lättare än ett tegelhus. Men å andra sidan så byggdes husen på 1800-talet och innan dess avsedda enbart för en familj. I samband med utvecklingen av material och samhällsefterfrågan byggdes större lägenhetskomplex och liknande som huserade fler familjer. Frågan blir då om samhällsfaran har minskat om man tänder eld på ett hyreshus med 100-tals personer i som visserligen är byggt av betong, gentemot att tända eld på ett trähus som huserar 6 personer? Enbart det faktum att samhällsfaran har minskat på grund av byggmaterial, innebär inte att hus byggt av andra material än trä inte brinner. Strafflindringen borde ha tagit övrig samhällsutveckling i beaktning och då är frågan om faran inte är minst lika stor idag.

6.2 Gradindelning enligt gällande rätt

Mordbrandsbestämmelserna i Brottsbalken delas in i mordbrand som mindre allvarligt brott, mordbrand av normalgrad och grov mordbrand. Det som huvudsakligen är avgörande för gradindelningen är hur allvarligt brottet betraktas. Mordbrand som mindre allvarligt brott (återfinns i 13:1 2st BrB) har ingen definition av vad det är som gör brottet lindrigare i lagstiftningen. Däremot har det enligt praxis tagits fram några ramar för när en brand ska anses vara mindre allvarlig, till exempel har HD slagit fast i NJA 2008 s. 423 att ett brott aldrig kan anses som mindre farligt om brottet inneburit fara för människors liv eller hälsa. Detta medför att enbart brott där fara för

förstörelse av annans egendom kan komma att bli klassade som mindre allvarliga. Vidare har HD i NJA 2017 s. 531 slagit fast att vid bedömningen av huruvida en brand är mindre allvarlig eller inte vid fara för annans egendom ska egendomens värde både ekonomiskt och ideellt beaktas. HD har enligt avgörandet indirekt uttalat att om egendomen är av lägre ekonomiskt värde och inte har något ideellt värde borde mordbrand som mindre allvarligt brott tillämpas.

Av bestämmelserna till grov mordbrand (återfinns i 13:2 BrB) framgår av lagtexten att brottet ska betraktas som grovt om branden anlagts i tätbebyggt område, där den enkelt kunnat sprida sig eller annars inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydelse. Att branden ska vara anlagd i ett tätbebyggt område anses vara allvarligare eftersom spridningsrisken är större och därmed även faran. Det krävs vidare att spridningsrisken i det tätbebyggda området varit avsevärd. I HovR B1198-11 hade branden anlagts i ett hyreshus i centrala Ystad där 17 hyresgäster befann sig i bostaden. Hovrätten konstaterade i det fallet att branden inneburit fara för de boendes liv och hälsa samt för omfattande förstörelse av deras egendom. Vidare ansåg de att branden var anlagd nattetid, vilket gjorde det svårare att upptäcka den eftersom folk förväntades sova vid den tidpunkten och det talade för att brottet ansågs grövre. Vart branden var anlagd ansågs också vara av betydelse. I det aktuella fallet var branden anlagd på vinden, vilket betraktades som ett utrymme där den var svårare att upptäcka och det talade även för att branden skulle betraktas som grövre.

Likaså gjordes bedömningen i RH 1996:147 där en brand anlagts nattetid i en byggnad som tillhörde en institution där människor vistades i låsta utrymnen vara skäl som talade för att branden var grövre. Dels eftersom det nattetid inte finns lika mycket personal som dagtid, dels eftersom människorna inte kunde fly eftersom de befann sig bakom låsta dörrar.

Vidare framgår det av doktrin att det kan bli aktuellt att bedöma följden om faran hade förverkligats eller inte. Huruvida den faktiskt förverkligas är inte

avgörande för om branden ska betraktas som grov eller inte. Däremot kan man genom bedömningen klargöra vad branden egentligen skulle fått för konsekvenser. Branden på institutionen skulle kunnat få till följd att människor brann inne eftersom de inte hade möjlighet att själva ta sig ut. Huruvida någon faktiskt omkom eller inte är inte avgörande i sig själv.

Av avgörandena kan vi utläsa att betydlig fara för människors liv eller hälsa, eller omfattande förstörelse av egendom till ett stort ekonomiskt värde påverkar bedömningen om mordbranden ska anses grov eller inte. Vidare finner vi att vart branden anläggs samt vilken tid på dygnet även är av betydelse för den bedömningen. Människornas möjlighet att själva lämna den brinnande byggnaden bör även beaktas vid bedömningen om branden är att anse som grov eller inte. Anlägger du en brand i dagsljus som är lättupptäckt torde det tala för att brottet inte enbart på den grunden är att betrakta som grovt.

Mordbrand av normalgrad (återfinns i 13:1 BrB) är den bestämmelse som man börjar i för att avgöra om det aktuella brottet är att betrakta som mordbrand. Om brottet uppfyller kraven för mordbrand enligt 13:1 BrB, kan man gå vidare och betrakta 13:1 2st BrB och 13:2 BrB för att avgöra om brottet är att betrakta som mindre allvarligt eller grovt. Det innebär indirekt att mordbrand av normalgraden blir de fall där mordbranden inte uppfyller kriterierna för grov brand eller är att betrakta som mindre allvarliga.

6.3 Vem utgör det egentliga hotet?

Pyromani är en svårdiagnosticerad psykisk störning som faller under impuls kontrollstörningar. För att en person ska diagnosticeras med pyromani ska denna uppfylla de kriterier som ställs för diagnosen. Enligt rapporter och undersökningar är det endast ett fåtal människor som uppfyller kraven för pyromani. Det gör diagnosen än mer ovanlig och svårutredd. Vidare finns det ingen konkret behandling för personer som diagnosticeras med pyromani, istället försöker man anpassa andra behandlingsmetoder som används inom andra impuls kontrollstörningar. Enligt statistiken har

pyromaner en hög återfallsrisk, vilket beror på bristen på behandling. Diagnosticerar en person med pyromani och döms för mordbrand är diagnosen att anse som en allvarlig psykisk störning och rättspsykiatrisk vård bör aktualiseras istället för fängelse.

Den rättspsykiatriska vården är i de allra flesta fallen på obestämd tid. Det innebär att under den rättspsykiatriska vården måste den dömda genomgå behandling. För att skrivas ut görs en prövning där man bedömer om personen gjort någon förändring samt hur hög återfallsrisken är. Om personen inte har genomgått någon förändring och har hög återfallsrisk är sannolikheten stor att personen inte släpps ut vid den här prövningen. Skillnaden gentemot fängelsestraff är här att en person som sitter av ett fängelsestraff har inget behandlingstvång och friges oavsett riskreducerande behandling när straffet är avtjänat. Vi återkommer till den här problematiken längre fram, det vi tar med oss härifrån är skillnaden mellan å ena sidan rättspsykiatrisk vård och å andra sidan fängelse.

Frågan blir då, är gryningspyromanen pyroman? Gryningspyromanen är misstänkt för hundratals bränder runt om i Sverige, han är gripits, anhållits och häktats för flertalet bränder men släppts i brist på bevisning. Han är dömd tre gånger, första gången för försök till två mordbränder, andra gången för grov mordbrand och senaste gången för försök till mordbrand. När arbetet startade var det för mig självklart att en person som misstänkts för så många bränder och som dessutom dömts måste vara pyroman. Under arbetets gång när pyromanin har klargjorts och kriterierna jämförts har min insikt ökat inom området. Innan vi går in på kriterierna i förhållande till hans brott bör det tilläggas vilken makt media har i dessa uppmärksammade fall. För om inte media hade omnämnt var och vart annan mordbrännare som pyroman så hade tanken om möjligt aldrig slagit en. Det kan konstateras att media inte ställer några diagnosticeringskrav för att få kalla mordbrännare för pyromaner i media. Något som inte återspeglar verkligheten.

Det vi ser när vi analyserar gryningspyromanens tre avgöranden är att tingsrätterna i samtliga tre fallen inhämtar §7-rättspsykiatriska utredningar. Det vi däremot också ser i de tre avgörandena är hur olika utfall de tre rättspsykiatriska utredningarna får. I Morafallet är redogörelsen för var utredningen åstadkommit extremt kort och jag finner det svårt att dra någon som helst slutsats utifrån vad som presenterats. Det framgår inte vad som ligger till grund för deras motivering eller hur de kommit fram till att han inte lidit av någon allvarlig psykisk störning varken vid undersökningen eller under det begångna brottet.

I Ystadfallet är redogörelsen för §7-utredningen mer utförlig. Där görs en genomgång av de faktorer som de lägger till grund för sin bedömning. Man tar upp tidigare kontakter med psykiatri och det framgår även att gryningspyromanen har en fastställd diagnos sedan tidigare i form av antisocial personlighetsstörning. Denna utredning gör det lättare för oss att följa resonemanget och utfallet av utredningen, nämligen att gryningspyromanen inte ansågs lida av någon allvarlig psykisk störning.

I Köpingfallet är §7-utredningen nästintill lika bristfällig som i Morafallet. Här kommer utredningen till skillnad från de två tidigare fallen fram till att gryningspyromanen har begått gärningarna under påverkan av psykisk störning men att den inte var att betrakta som allvarlig. Liksom i Morafallet bereds läsaren inte med några omständigheter eller vad det är som ligger till grund för bedömningen. Detta gör det extremt svårt att förhålla sig till eftersom §7-utredningarna omfattas av sekretess till skydd för gärningspersonen. Insikten blir minimal och man får helt enkelt lita på att omständigheterna och de faktorer som påverkar utfallet är korrekta.

Gryningspyromanen uppfyller första diagnosticerings kriteriet, att personen har planerat en i förvägen avsiktlig anlagd brand mer än vid ett tillfälle. Delvis så styrks det av att han är dömd för fyra anlagda bränder i de tre olika rättsfallen, dels så är han misstänkt för ytterligare ett hundratal bränder. Det andra kriteriet, att personen upplever en inre spänning eller känslomässig

upphetsning innan handlingen begås (spänningsuppbyggnaden) är svårare att besvara med utgångspunkt i rättsfallen. Det är omständigheter som inte tas upp eller berörs. Eftersom en diagnosticering skulle ligga den enskilda till last utgår vi ifrån att det som inte är bevisat helt enkelt inte är uppfyllt.

Tredje kriteriet, att en person är fascinerad av, intresserad av, attraherad av eller nyfiken på allt som har med eld att göra. Denna besvaras inte heller, däremot framgår det av kriteriet att det till exempel kan röra ett intresse av konsekvenserna av bränderna. Om möjligt skulle man kunna säga att eftersom gryningspyromanens motiv med bränderna är hämnd, så finns det ett indirekt intresse hos honom av konsekvenserna av bränderna. Det verkar visserligen inte vara konsekvensen att föremålet brinner ner, utan konsekvensen som det får för samhället. Konsekvensen blir att samhället måste bekosta det som förstörs och att polisen måste lägga resurser på att klargöra brottet. Frågan blir om det är tillräckligt för att uppfylla det tredje kriteriet.

Fjärde kriteriet, att en person upplever en lustkänsla, tillfredställelse eller lättnad när personen anlägger branden, bevittnar eller deltar i branden eller händelserna som följer därefter (spänningsreduktionen) är också svårt att besvara direkt. Liksom tredje kriteriet kan man få en känsla av att gryningspyromanen får en lustkänsla och en tillfredställelse när han förstör för samhället och upptar polisens resurser. Branden blir ett tillvägagångssätt för att uppnå den lust och tillfredställelse som antagligen uppstår när han hämnas på polisen och myndigheterna. Det blir återigen en tolkningsfråga.

Femte kriteriet, att en person inte får anlägga branden för ekonomisk vinning eller för att hämnas är enklare att bedöma. I alla tre avgöranden framgår det att gryningspyromanen har anlagt bränder som en hämnd mot polisen och myndigheterna. Han hotar dessutom vid flertalet tillfällen om att det kommer hända saker igen om inte myndigheterna följer hans villkor. I Morafallet förklarar han även handlingen med att han trodde att han skulle

få ett skadestånd och att motivet därav var av ekonomisk karaktär. Femte kriteriet är alltså inte uppfyllt.

Sjätte kriteriet, att personen inte har någon annan diagnos som förklarar beteendet, den maniska episoden eller den antisociala personlighetsstörningen. Av §7-utredningen i Ystadfallet förklaras gryningspyromanens beteende med hans diagnos, antisocial personlighetsstörning. Vilket medför att även det sjätte kriteriet inte uppfylls. Det innebär slutligen att av sex kriterier uppfyller gryningspyromanen endast ett med hjälp av avgöranden, eventuellt tre om tolkningarna av kriterium tre och fyra gör att dem uppfyller kriterierna. Detta lämnar en slutsats om att gryningspyromanen inte enligt diagnosticeringskraven är pyroman. Detta återspeglas även i den bedömning som gjorts i alla tre §7-utredningar eftersom påföljden varit fängelse.

Vem utgör då det egentliga hotet? För pyromani finns ingen behandling som kan friskförklara en, å andra sidan har rättspsykiatrin andra behandlingsmetoder som gör pyromanen medveten om sina brister och svårigheter. Utgångspunkten är att pyromanen ska förstå sina brister och kunna hantera dem. Det innebär att pyromanen under behandlingen ges verktyg som denne ska kunna använda när pyromanen senare återvänder till samhället. Dessutom görs i de allra flesta fall en prövning om pyromanen är redo att återgå till samhället eller inte. Pyromanen bistås med adekvata hjälpinsatser när denna återgår till samhället. Det finns insatser och uppföljningar för att fånga upp om pyromanen anses återfalla i gammalt beteende eller om det har hänt något i pyromanens tillvaro som kan öka återfallsrisken. Slutligen är antalet personer som diagnosticeras med pyromani få till antal.

Mordbrännarna å andra sidan är betydligt fler till antal, de begår handlingarna till följd av hämnd och erbjuds inte samma hjälpinsatser som pyromaner. De hamnar i fängelse där det inte finns något krav på behandling, där det inte görs någon prövning innan de återgår till samhället

och där verktygen som ska hindra dem att återfalla är obefintliga. Visserligen må gryningspyromanen vara ett extremt fall, å andra sidan ett fall som kanske är perfekt att lägga till grund för den problematik som beskrivs här. Gryningspyromanen misstänks för att ha begått hundratals bränder och ha kostat samhället mer än en miljard kronor. Det är en person som gång på gång visar att fängelset inte har försett honom med tillräckliga hjälpinsatser som krävts för att han ska kunna leva laglydigt.

Måste det vara antingen eller? Måste det vara svart eller vitt. Måste det vara antingen vård eller fängelse? Kan det inte finnas ett samspel. I brott som till exempel brand där det finns en hög återfallsrisk och där det finns ett behov att lära sig handskas med den ilska eller de känslor som medför bränderna finns det ett behov för behandlingsinsatser även i fängelset. Om tanken är att människan är god och att man alltid förtjänar en andra chans, varför förser samhället då inte människan med verktygen förändra sin livssituation? Varför förser samhället inte mordbrännare med de verktygen som krävs för att sluta anlägga fler bränder?

Se på gryningspyromanen, en person som gång på gång har svikits av samhället och ett samhälle som gång på gång bevisar honom rätt. Om det samhället istället hade börjat se till hans behov, kanske gå till djupet i vart problemet ligger och utifrån de omständigheterna bearbetat det förflutna hade det kanske funnits ett hopp? Ett hopp om att det inte behöver brinna igen. För å ena sidan säger lagstiftarna att brotten mot allmänheten är av högt skyddsintresse men å andra sidan motsäger dem sig själva när de inte väljer att hjälpa de människor som begår den här typen av brott.

Det finns inget lätt svar, om det hade funnits det hade vi gladeligen presenterat ett sådant. Däremot finns det bevis, det finns personer och det finns fall som visar på att det behöver ske en förändring. Det är människor vi talar om, det är inte saker. Det är människor som gång på gång sätter hela samhället i fara för att de inte lär sig hantera det egentliga problemet. Samhället å andra sidan är duktiga på att skydda intresset i lagstiftningen

men behöver bli bättre på att lösa det verkliga problemet, mordbrännarna. Vården och straffet behöver få samarbeta, det kan inte vara korrekt att man får antingen eller. Vad är prognosen för bättre ut då?

För att fånga upp problematiken och vad som orsakat branden har det faktiskt tagits fram ett instrument. 2009 utfärdade den rättspsykiatriska avdelningen i Stockholm en analyseringsmetod som skulle kartlägga gärningsbeteendet. I gärningsanalysen klarläggs, sammanfattas och analyseras vad som hänt i samband med gärningen. På så sätt görs gärningspersonen medveten om sitt beteende vid gärningen och analysen resulterar i de områden som personen behöver förändra.

Om det gjordes en gärningsanalys av alla mordbrännare och de brott som de har begått skulle man kunna klarlägga omständigheterna kring branden och beteendet som framkallat branden. Det skulle även göra gärningspersonen medveten om sitt beteende vid den aktuella tidpunkten. Utifrån de omständigheter som framkommer skulle man kunna förbereda en behandling eller ett program för den personen. På så sätt skulle personen beredas verktyg för att hantera liknande situationer i framtiden och samtidigt bli medveten om de brister och problem som tidigare uppstått. Det må vara en kostnad, men om det skulle resultera i färre återfall så skulle kostanden behöva ställas i proportion till kostnaderna för återfallen. Hade det kostat en miljard kronor? Om nej, då hade samhället redan sparat pengar i förhållande till gryningspyromanen.

Studien visade även vilka faktorer som påverkade utfallen och hur. Detta skulle kunna användas i ett större kontext, tillexempel såg man att social belastning, missbruk, relationer och så vidare påverkade utgångspunkterna. Resultatet visade även att gruppen som hade begått dödligt våld och sexualbrott till största del inte led av någon psykiatrisk störning. Vilket i dagens samhälle skulle innebära att de inte får någon vård alls. Frågan är större än bara mordbrännare och pyromaner. Det må visserligen vara det som arbetet speglar men problematiken finns inom andra brottskategorier

också. En lösning ligger nog i större sociala insatser riktade mot de problemområden som kartlaggs i gärningsanalysen. Det behövs en satsning på människan bakom brottet och specifika behandlingsinsatser för den enskilda personens behov. Att förse människan bakom brottet med verktygen som krävs för en förändring gynnar inte enbart individen utan samhället i stort.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Böcker

Asp, Peter – Friberg, Sandra – Jareborg, Nils – Ulväng, Magnus: *Brotten mot allmänheten och staten*, Uppsala 2014.

Asp, Peter – Ulväng, Magnus – Jareborg, Nils: *Kriminalrättens grunder*, andra upplagan, Uppsala 2013.

Bennet, Tova: *Straffansvar vid atypiska sinnestillstånd*. Nordstedts Juridik, 2020.

Holmqvist, Lena – Leijonhufvud, Madeleine – Träskman, Per Ole – Wennberg, Suzanne: *Brottsbalken – en kommentar, Del II (13-24 kap) Brotten mot allmänheten och staten m.m.*, Stockholm 2009. Upplaga 6:1.

Lidberg, Lars - Wiklund, Nils: *Svensk Rättspsykiatri – Psykisk störning, brott och påföljd*. Andra upplagan, Studentlitteratur, 2015.

Widlund, David – Wallden, Monica: *Gryningspyromanens – en berättelse om hämnd''*, Falun 2016.

Rapporter

Gell, Thomas: *Hur tänker en brandanläggare?* (Publikationsnummer: MSB562-2012) Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Utgiven 2012.

Gerle, Bo: *Till frågan om mordbrännarens samhällsfarlighet. En undersökning av rättspsykiatriskt material* (publikation 47). Publicerades 1959, i Nordisk tidsskrift för kriminalvetenskap.

Laubichler, W. Kühberg, A. Sedlmeier, P: ''Pyromanie'' und Brandstiftung, *Eine psychiatrisch und kriminologische Datenanalyse*, (Publikation 67). Publicerad september 1996.

Sturup, Joakim – Karlberg, Daniel – Fredriksson, Björn – Kristiansson, Marianne: *Gärningsbeteende och allvarlig psykisk störning – gärningsanalys inom den utredande rättspsykiatrin*, Rättsmedicinalverkets rapport 2012:1. Utgiven 2012.

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1923:9

SOU 1944:69

Propositioner och regeringsskrivelser

Proposition 80/1948

Proposition 1962:10

Elektroniska källor

Aspelin, Erland (1999): *Straffets grunder – historisk bakgrund*, SvJT s. 108-131, hämtad den 4 mars 2021 från <<https://svjt.se/svjt/1999/115>> [cit. SvJT, Straffets grunder – historisk bakgrund].

Gerle, Bo (1943): *Mordbrännare. En kriminalpsykologisk studie på grundval av ett svenskt rättspsykiatriskt material*. SvJT, s. 801-803, hämtad 2 maj 2021 från <<https://svjt.se/svjt/1943/803>> [cit. SvJT, Mordbrännare. En kriminalpsykologisk studie på grundval av ett svenskt rättspsykiatriskt material].

Jamshidi, Jamshid: *Uppgifter: Ulf Borgström frihetsberövad – efter timmar på fri fot*, publicerades den 12 april 2021, hämtad den 13 april 2021 från <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/krim/a/wez6w4/uppgifter-ulf-borgstrom-frihetsberovad--efter-timmar-pa-fri-fot>> [cit. Aftonbladet, Ulf Borgström frihetsberövad – efter timmar på fri fot].

Jerrstedt Fagerlund, Karin: *Han är Sveriges mest fruktade pyroman – ska ha anlagt hundratals bränder*, publicerad den 19 januari 2018 (uppdaterad den 16 juli 2018), hämtad den 15 april 2021 från <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/han-drivs-av-hat-mot-samhallet>> [cit. Svt-Nyheter, Han är Sveriges mest fruktade pyroman – ska ha anlagt hundratals bränder].

Klingen, Mats: *17-årig misstänkt pyroman gripen*, publicerad den 1 december 2013, hämtad den 15 april 2021 från <https://www.skd.se/2013/12/01/17-arig-misstankt-pyroman-gripen/> [cit. SKD, 17-årig misstänkt pyroman gripen].

Nilsson, Johan: *Sjunde anlagda branden i Boden – polisen söker pyroman*, publicerad 1 maj 2019, hämtad den 15 april 2021 från <https://www.aftonbladet.se/lokala-nyheter/P9g1g6@ablokal> [cit. Aftonbladet, Sjunde anlagda branden i Boden – polisen söker pyroman].

Rättsmedicinalverket, *Rättspsykiatri*, uppdaterad 1 april 2021, hämtad 3 april 2021 från <https://www.rmv.se/verksamheter/rattpsykiatri/> [cit. Rättsmedicinalverket, Rättspsykiatri].

Socialstyrelsen, *Kodning inom psykiatrin*, publicerades den 1 januari 2019, hämtad den 3 maj 2021 från <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/e-halsa/klassificering-och-koder/icd-10/psykiatrikoder/> [cit. Socialstyrelsen, Kodning inom psykiatrin].

Sveriges domstolar, *Rättspsykiatrisk vård*, publicerad den 16 september 2019, hämtad den 23 mars 2020 från <https://www.domstol.se/amnen/tvangsvard/rattpsykiatrisk-vard/rattpsykiatrisk-vard/> [cit. Sveriges domstolar, Rättspsykiatrisk vård].

Strömberg, Lars-Olof: *Okänd skogspyroman sätter skräck i invånare*, publicerad den 30 juli 2019, hämtad den 15 april 2020 från <https://www.expressen.se/kvallsposten/okand-skogspyroman-satter-skrack-i-invanare/> [cit. Expressen, Okänd skogspyroman sätter skräck i invånare].

Övriga källor

Sveriges television, *Gryningspyromanen*, sändes den 6 oktober 2019, tillgänglig från <<https://www.svtplay.se/gryningspyromanen>>, hämtad den 16 februari 2021 kl. 09:23 [cit. SVT Gryningspyromanen 2019].

Rättsfallsförteckning

Tingsrätten

TR B1564-05

TR B2623-09

TR B334-18

Hovrätten

HovR B5553-06

HovR B1198-11

Högsta domstolen

NJA 1959 s. 150.

NJA 1980 s. 191.

NJA 1980 s. 650.

NJA 1981 s. 191.

NJA 1981 s. 604.

NJA 2008 s. 423.

NJA 2011 s. 611.

NJA 2017 s. 531.